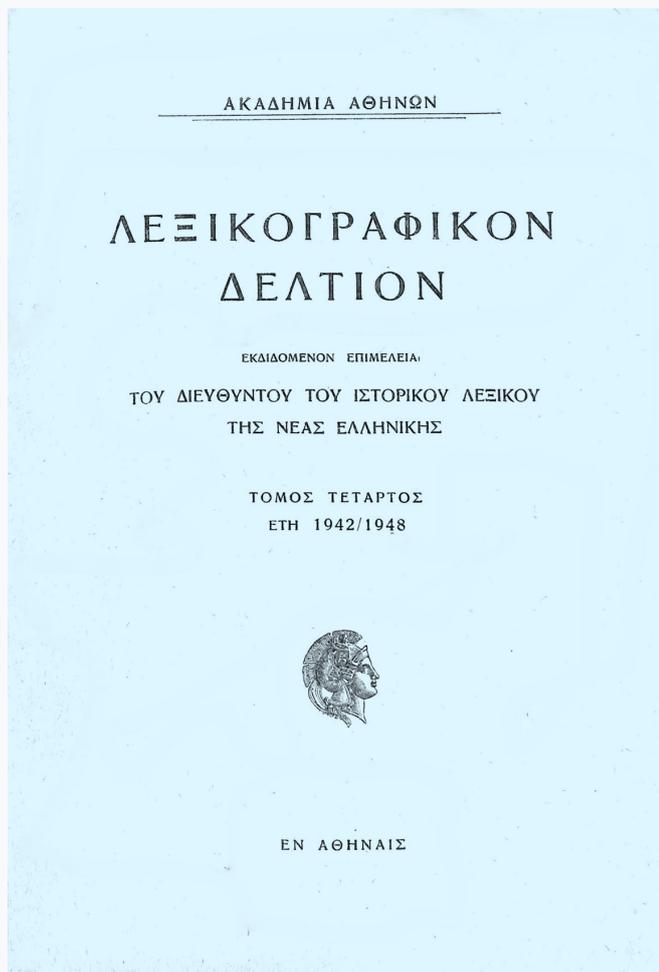

Lexicographic Bulletin

Vol 4 (1948)

Lexicographic Bulletin

Φρασεολογικά

Anthimos Papadopoulos

doi: [10.12681/ld.39429](https://doi.org/10.12681/ld.39429)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΤΗ 1942/1948

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Γ. Ι. Κουρμούλη</i>	Γλῶσσα καὶ Λατρεία	σελ. 5 - 92
<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i>	Φρασεολογικά	» 93 - 128
<i>Κ. Ρωμαίου</i>	Σῦκον-συκοφάντης καὶ παράγωγα	» 129 - 136
<i>Γ. Ι. Κουρμούλη</i>	Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χαννία	» 137 - 148
<i>Σ. Μάνεση</i>	Ἡ κατάληξις - ἴδι ὡς περιληπτικὴ ἐν τοπωνυμίοις .. .	» 149 - 153
<i>Γλωσσικὴ Ἑταιρεία</i>	Προκήρυξις διαγωνισμοῦ .. .	» 154
<i>Δ. Β. Βαγιακάκου</i>	Συμβολὴ εἰς τὴν γλωσσικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1939 - 1947.	» 155 - 176

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ¹

Ἐν	σελ.	129	ἀντὶ	στάχεως	γραπτέον	στάχυος
»	»	151	»	εὔρηκα	»	εὔρημα
»	»	»	»	πικνίδιν	»	πικνίδιν
»	»	152	»	<i>Emil</i>	»	<i>Émile</i>
»	»	»	»	ᾠολῶν	»	ᾠολῶν
»	»	»	»	γάλα	»	ὡς γάλα
»	»	153	»	λόγων	»	λύγων
»	»	»	»	Καλαμίδι	»	Καλαμίδι
»	»	165	στήλη β'	στίχ. 6	ἀντὶ 1939	γραπτέον 1943
»	»	»	»	» 8	» 1946	» 1944
»	»	173	(στήλη α'	στίχ. 5)	ἀντὶ	Αὐτόθι γραπτέον Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν.

¹ Ἴδὲ καὶ τὰ ἐν σ. 92 διορθωτέα.

ΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΚΑ

Ὁ πλοῦτος γλώσσης τινὸς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν συγκεκριμένων καὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας κατέχει ἔθνος τι, καὶ πρὸς τὴν γλωσσολογικὴν ἰκανότητά του νὰ ἐκφράσῃ ἐκάστην ἐννοιαν μὲ ἰδίαν λέξιν. Ὅσον περισσότεραι ἐννοιαί, δηλαδὴ ὅσον ἀνώτερος βαθμὸς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ πολιτισμοῦ, τόσον περισσότερος πλοῦτος.

Ὅμοίως, ὅταν λαὸς τις ἔχῃ τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν διὰ λέξεων περισσότερων τῆς μιᾶς καὶ οὕτω δημιουργῇ τὰ λεγόμενα *συνώνυμα*, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ πραγματικὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης του.

Ὡσαύτως πλοῦτος εἶναι καὶ αἱ πολλαὶ τῶν λέξεων σημασίαι, ἀποτέλεσμα μιᾶς φυσικῆς σημασιολογικῆς ἐξελίξεως, τῆς ὁποίας συντελεσταὶ εἶναι αἱ συνεκδοχαὶ καὶ αἱ μεταφοραὶ καὶ ἄλλοι ποικίλοι ψυχολογικοὶ παράγοντες.

Τέλος γλωσσικὸς πλοῦτος εἶναι καὶ αἱ λεγόμεναι *φράσεις*. Αὐταὶ γεννῶνται ἐκ μεταπτώσεως ἀπὸ τὴν κυριολεξίαν εἰς τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν ἢ σχηματίζονται κατὰ σύμφυρσιν ἢ ἀναλογικὴν ἐπίδρασιν ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον ἢ εἶναι ἀποτέλεσμα βραχυλογικῶν ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν καὶ αὐταὶ σπουδαῖον παράγοντα εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φραστικοῦ πλούτου, ἢ τέλος εἶναι δημιουργήματα ἐξ ἀφορμῆς τυχαίων γεγονότων καὶ ἀπλῶν περιστατικῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἢ νέα Ἑλληνικὴ, κοινὴ καὶ ἰδιωματικὴ, εἶναι τῷ ὄντι πλουσιωτάτη. Δεῖγμα μικρὸν τοῦ τοιοῦτου πλούτου τῆς κοινῆς δημοτικῆς εἶναι αἱ φράσεις, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ὁποίων προβαίνομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιφυλασσόμενοι νὰ συνεχίσωμεν εἰς τὸ μέλλον τὴν συναγωγὴν καὶ μελέτην καὶ ἄλλων, ὥστε ν' ἀποτελεσθῇ μία γλωσσικὴ ἀνθολογία πληρεστέρα, ὅσον εἶναι δυνατόν, καὶ παραστατικωτέρα τῆς ἐπιχαρίτου ἐκφράσεως τῆς λαϊκῆς ὁμιλίας.

ἀδειάζω τὴ γωνιά, μένω ᾽ς τὴ γωνιά.

Ἡ λέξις *γωνιά* σημαίνει πολλαχοῦ τὴν ἐστίαν, πολλαχοῦ ὁμοίως σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ *παραγώνι*. Εἶναι δὲ οἱ *γωνιᾶς* ἢ τὰ *παραγώνια* αἱ δύο ἐκατέρωθεν τῆς ἐστίας θέσεις, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ὡς αἱ τιμητικώτεραι. Ἐκεῖ συνήθως κάθονται οἱ γέροι τῆς οἰκογενείας, ἐκεῖ βάζουσι καὶ τὸν φιλοξενούμενον νὰ καθίσῃ. Αὐτὰ εἰς τὴν ἰδιωματικὴν χρῆσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε ὁ φιλοξενούμενος παρατείνων τὴν παραμονὴν του περισσότερον ἀπ' ὅ,τι πρέπει γίνεται ὀχληρὸς εἰς τοὺς φιλοξενουῦντας, εἶναι εὐνόητον ὅτι, ὅταν ἀναχωρῶν *ἀδειάζῃ τὴ γωνιά*, γεννᾷ ἀνακούφισιν εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι δικαίως δύνανται νὰ εἶπουν *μᾶς ἀδειασε τὴ γωνιά* = ἔφυγε καὶ τὸν ξεφορτωθήκαμε. Οὕτω ἐξηγεῖται διατί πάντοτε ἡ φράσις *ἀδειασε τὴ γωνιά* καταστᾶσα ἤδη κοινὴ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν ὀχληρὰν παρουσίαν του.

Ἡ δὲ φράσις *ἔμεινε ᾽ς τὴ γωνιά* λέγεται διὰ κόρην ὑπερήλικον μένουσαν ἄγαμον, ἡ ὁποία δηλαδὴ ἔφθασεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς *γεροντοκόρης* καὶ ἀρμόζει πλέον νὰ κάθεται εἰς τὴν *γωνιά* τῆς ἐστίας, ἀπ' ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐλπίς νὰ φύγῃ. Συνώνυμος φράσις *ἔμεινε ᾽ς τὸ ράφι*, διὰ τὴν ὁποίαν κατωτέρω.

ἀμ' δέ!

Φράσις ἐντόνως ἀρνητικὴ προελθοῦσα κατ' ἔλλειψιν ρήματος εὐκόλως ἐξυπακουομένου ἐκ τῶν προηγουμένων, διότι γίνεται χρῆσις αὐτῆς εἰς τὰς ἐρωταποκρίσεις, οἷον *θὰ τὸ πῆς; — ἀμ' δέ!* (= εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ πῶ). Τὸ *ἀμ'* εἶναι συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀντιθετικοῦ *ἀμέ*.

ἄνθρωπος τῆς πέννας, ᾽ς τὴν πέννα κτλ.

Ἄνθρωπος λόγιος συνεχῶς καταγινόμενος εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν συγγραφὴν ἢ καὶ ἀπλῶς εἰς γραφικὴν ἐργασίαν λέγεται *καλαμαρᾶς* ἢ *ἄνθρωπος τῆς πέννας*. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοιοῦτος συνήθως διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἐργατικὸν ἢ τὸν χειρῶνακα καὶ εἰς τὸ *παρουσιαστικόν*, τοῦτέστι τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, ἡ φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται καὶ δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐνδεδυμένος κομφῶς, ἔχει ἄφογον περιβολήν. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται καὶ ἡ φράσις *εἶναι ᾽ς τὴν πέννα* ἐξυπακουομένης τῆς μετοχῆς *ντυμένος*. Τὸ πρᾶγμα ἐκ πρώτης ἀρχῆς φαίνεται ὀλίγον ἀλλόκοτον, διότι πῶς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς ἐνδεδυμένος εἰς τὴν πένναν; Ἐκεῖνο τὸ ᾽ς τὴ μᾶς φέρει εἰς τὴν μνήμην ἄλλας ὁμοίας φράσεις, καθὼς *εἶναι ντυμένος ᾽ς τὸ μετάξι*, *εἶναι ντυμένος ᾽ς τὸ μαλλί*, δηλαδὴ φορεῖ ἐνδύματα ὀλομέταξα, ὀλόμαλλα, ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἐξηγοῦν τίποτε, διότι τὸ μετάξι καὶ τὸ μαλλί εἶναι ὕλαι ὑφαντικά, δὲν εἶναι ὅμως τοιαύτη καὶ ἡ μεταλλικὴ πέννα ἢ τὸ πτερόν τοῦ ἀετοῦ, τὸ ὅποιον ἐχρησιμοποιοῖτο ἄλλοτε ὡς γραφίς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πέννα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐνδυμασίαν, νομίζω ὅτι τὸ *εἶναι ᾽ς τὴν πέννα* ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τῆς συνωνύμου φράσεως *εἶναι ᾽ς τὴν τρίχα*, περὶ ἧς κατωτέρω.

Δὲν κρίνω ἄσκοπον ν' ἀναφέρω καὶ μερικὰς ἰδιωματικὰς φράσεις μὲ τὴν ἐν λόγῳ λέξιν συγγενεῖς σημασιολογικῶς.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν *ἀντρας μὲ τὴν πέννα* σημαίνει ὅ,τι καὶ ὁ *ἄνθρωπος τῆς πέννας*. Πβ. τὸ δίστιχον

« ἄχ, καλότυχη μὲ σένα, | πῶχεις ἄντρα μὲ τὴν πέννα ».

Εἰς τὴν Νάξον εἶναι ᾽ς τὴν πέννα (τὸ πρᾶμα) = εἶναι ἕτοιμον. Ἡ μεταφορὰ πάντως ἀπὸ ἀνθρώπου εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένον καὶ ἕτοιμον πρὸς κοινωνικὴν ἐμφάνισιν.

Ἐπιπέδου πρᾶμα τῆς πέννας λέγεται τὸ καλλιτεχνικῶς ἐξεργασμένον. Τοῦτο δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ διττῶς, ἢ ἀπὸ τὸ ἀνθρώπος τῆς πέννας = κομπὸς εἰς τὴν περιβολὴν καὶ τὴν καθόλου ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἢ ἀπὸ τὴν ἑτέραν ἰδιωματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως δηλοῦσης τὸν χρωστῆρα τοῦ ζωγράφου, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ Χιακὸν δίστιχον

« κοτσινωπά ᾽ν' τὰ χεῖλη σου σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα,
« ἄγγελος τὰ ζουγράφισε μὲ κοκκαλένια μπένα ».

Λοιπὸν πρᾶμα τῆς πέννας θὰ πρέπει νὰ σημαίη τὸ φέρον ζωγραφικὰς παραστάσεις καὶ ἔπειτα τὸ ὠραῖον. Οὕτω εἰς τὴν Σῦρον ἐλέγετο εἰς παλαιότερους χρόνους καλεμκερὶ πέννας μανδῆλι κεφαλῆς φέρον εἰς τὰ ἄκρα ζωγραφιστὰ κοσμήματα καὶ εἰς τὴν Σίφνον μούλα τῆς πέννας λέγεται ἡ καλλιτεχνικῶς ἐξεργασμένη παντόφλα.

Τὰς πληροφορίας αὐτὰς περὶ τῆς ἰδιωματικῆς χρήσεως τῆς λέξεως πέννα ὀφείλω εἰς τὸ Ἄρχεϊον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

ἄνθρωπος τοῦ σκοινιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ.

Ἐπειδὴ συνήθως ἀπαχρονίζονται ἢ ἀνασκολοπίζονται οἱ κακοῦργοι ἢ κατὰ τεκμήριον τοιοῦτοι, ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω φράσις νὰ λέγεται δι' ἀνθρώπου ἐξωλέστατον. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται καὶ ἀνθρώπος τῆς κρεμάλας, εἶναι γιὰ τὸ σκοινὶ καὶ τὸ παλούκι, τοῦ χρειάζεται σκοινὶ καὶ παλούκι¹. Εἰδικώτερον ἢ φράσις ἀνθρώπος τοῦ παλουκιοῦ πρέπει νὰ εἶναι τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, διότι, ὡς εἶναι ἱστορικῶς γνωστόν, τότε ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Τούρκοις ἡ βάρβαρος συνήθεια τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ.

ἀπὸ τὰ μικρά.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας, ἐξυπακούεται δὲ ἡ λέξις χρόνια. Ἄλλ' ἐπειδὴ μικρὰ χρόνια δὲν ἐννοοῦνται, διότι δὲν ὑπάρχουν ἔτη μικρὰ καὶ ἔτη μεγάλα, δεχόμεθα κατ' ἀνάγκην — ὅπως καὶ εἶναι ἀληθές — ὅτι ἡ φράσις εἶναι βραχυλογικὴ ἔκφρασις προελθοῦσα ἀπὸ τὴν πλήρη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς μικρῆς ἡλικίας, ἥτοι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Οὐσιαστικῶς λέγεται ἡ παράγωγος λέξις μικρᾶτα = ἡ ἐποχὴ τῆς μικρᾶς ἡλι-

¹ Πβ. καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ἀνθρώπος σημασ. 1.

κίας εις τὴν ἰδιωματικὴν ἔκφρασιν ὅτι *τὰ μικρᾶτα μου* = ὅτε ἤμην μικρός, διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις ¹.

ἀπὸ τὴν καλή.

Λέγομεν δι' ἄνθρωπον ραδιοῦργον, ἀνήθικον καὶ φαῦλον *τὸν ξέρω ἀπὸ τὴν καλή*. Τοῦτο λέγεται κατ' ἀντίφρασιν καὶ κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ *μεριὰ* ἢ *ὄψι* ἐκ μεταφορᾶς τῆς καλῆς ὄψεως ὑφάσματος. Γνωσταὶ εἶναι αἱ κυριολεκτούμεναι φράσεις *βλέπω τὸ ὑφασμα ἀπὸ τὴν καλή* ἢ *τὴν ἀνάποδη*, *τὸ γυρίζω ἀπὸ τὴν καλή*.

Τῆς αὐτῆς ἀρχῆς εἶναι καὶ ἡ ἄλλη τοῦ *τὰ λέω ἀπὸ τὴν καλή* = τὸν ἐλέγχω, τὸν κατακρίνω.

ἀρχίζει τὸ μάγγανο, τὸ μαγγανοπήγαδο.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ συνεχοῦς καὶ κοπιώδους ἔργου τῶν ζώων νὰ στρέφουν τὰ ἀντλήματα τῶν φρεάτων ἐλέχθησαν αἱ ἀνωτέρω φράσεις ἐπὶ ἐργασίας ἀρχομένης καὶ μελλούσης ν' ἀπασχολήσῃ συνεχῶς. Πάντως εἰς αὐτὰς ὑπόκειται ἡ ἔννοια τῆς κουραστικῆς καὶ ἀνιαρᾶς ἐργασίας.

βάζω τὴν οὐρά μου, βγάζω τὴν οὐρά μου.

Ἐπὶ ἀνθρώπου πονηροῦ ραδιοῦργοῦντος ἐν κρυπτῷ καὶ ἐνσπείροντος ζιζάνια καὶ ἔχθρας λέγεται *βάζει τὴν οὐρά του* ². Ἐπειδὴ ὁμοίως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει οὐρᾶν, ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν χρῆσιν μεταφορικὴν. Ὁ γνωρίζων ὅτι λέγεται καὶ *βάζει ὁ διάβολος τὴν οὐρά του* καὶ οὕτω γίνεται τὸ κακόν, ὅπου τὸ πρᾶγμα φαίνεται φυσικόν, διότι τὸν διάβολον ὁ λαὸς τὸν φαντάζεται μὲ οὐρᾶν καὶ ὡς πνεῦμα κατ' ἔξοχὴν ραδιοῦργον καὶ ταραχοποιόν, αὐτὸς θὰ δεχθῆ μετ' ἐμοῦ ὅτι μεταφορικῶς ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ ραδιοῦργου ἀνθρώπου ἢ φράσις. Τώρα διατί διὰ τὸν διάβολον πιστεύεται ὅτι *βάζει τὴν οὐρᾶν* καὶ ὄχι τὸν δάκτυλον, ὅπως λέγεται διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκ παραλλήλου καὶ *βάζει τὸ δάκτυλό του*, αὐτὸ εἶναι ζήτημα τῆς λαογραφίας.

Ἀντιθέτως *βγάζω τὴν οὐρά μου* ³ ἔξω ἢ *τραυάω τὴν οὐρά μου* σημαίνει ἀποξενοῦμαι ἀπὸ ὑπόθεσιν τινα σκοπίμως εἴτε διότι παύω νὰ ἐνδιαφέρωμαι προσωπικῶς εἴτε διότι δὲν θέλω νὰ νομισθῶ ὅτι συντελῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀνωμαλίαν

¹ Ἀθηνα, σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, τόμ. 22 (1910) σελ. 232.

² Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *βάζω* (II) 2.

³ Ἀνωτ. λ. *βγάζω* A 2.

καὶ διότι θέλω ν' ἀποφύγω τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα τῆς ἀναμειξεῶς μου. Αὐτὴ ἢ ἀντίθετος ἔννοια ἐξηγεῖται ἐξ ὅσων ἐλέχθησαν διὰ τὴν πρώτην φράσιν.

βάζω ᾿ς τὰ σκέλια τὴν οὐρὰ κτλ.

Σκύλλος φοβισμένος ἢ φεύγων πρὸ τοῦ κινδύνου συστέλλει τὴν οὐρὰν μεταξὺ τῶν σκελῶν. Ἐντεῦθεν ἢ μεταφορὰ ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις ὑποχωρεῖ κατησχυμένος ἢ ἀπλῶς ὑποχωρεῖ. Λέγεται καὶ *βάζω κάτω τὴν οὐρά*¹.

βάζω νερὸ ᾿ς τὸ κρασί μου².

Ὁ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ οἴνου διατελῶν εἰς εὐθυμον κατάστασιν καταλαμβάνεται συνήθως ἀπὸ ἐξάλλους ἐνθουσιασμούς, προβάλλει ἀπαιτήσεις παραλόγους κτ., ἀλλ' ὁ πίνων οἶνον νερωμένον δὲν ὑπόκειται εἰς τοιαύτας παραφοράς. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη μεταφορικῶς *ἔβαλε νερὸ ᾿ς τὸ κρασί του* δι' ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος μετριάζει τὰς ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις του ἢ παύει τοὺς ἐνθουσιασμούς του.

βαράω ᾿ς τὸ σταυρό.

Ἡ φράσις δηλοῖ καταφέρω πληγὴν καιρίαν, ἥτις εἶναι ἢ διὰ σφαίρας πυροβόλου ὄπλου καταφερομένη εἰς τὸ μέτωπον καὶ κυρίως εἰς τὸ μέσον τῶν ὀφρῶν, αἱ ὁποῖαι μαζὶ μὲ τὴν ρῖνα γεννοῦν τὴν ἐντύπωσιν σχήματος σταυροῦ. Μεταφορικώτερον δὲ σημαίνει ἐκμεταλλεύομαι τινὰ ἀγρίως ἀποσπῶν παρ' αὐτοῦ διὰ παντὸς μέσου χρήματα καὶ ἄλλα ὑλικά ὀφέλη.

βαστῶ, κρατῶ μὲ τὰ δόντια.

Ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι καταβάλλομεν ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς διὰ νὰ συγκρατήσωμεν κάτι, νὰ μὴ τὸ χάσωμεν, λέγομεν ὅτι *τὸ βαστᾶμε ἢ τὸ κρατᾶμε μὲ τὰ δόντια*. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅτι ὁ πρῶτος εἰπὼν τὴν φράσιν ἐνεπνεύσθη αὐτὴν ἀπὸ εἰκονικὴν παράστασιν τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ πατῶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἀνθρώπου ὑπτιοῦ καὶ κρατῶν ρομφαίαν εἰς τὴν μίαν χεῖρα φαίνεται ἀνασπῶν διὰ τῆς ἐτέρας τὴν ψυχὴν τοῦ ἀπὸ τὸ στόμα χάσκον καὶ δεικνῦον τὰ δόντια. Οὕτω ὁ ἀποθνήσκων σὰν νὰ φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ μὲ τὰ δόντια νὰ συγκρατήσῃ τὴν διαφεύγουσαν ψυχὴν. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη μεταφορικῶς *εἶναι μὲ τὴν ψυχὴ ᾿ς τὰ δόντια* ἢ *βαστάει τὴν ψυχὴ μὲ τὰ δόντια* δι' ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς λόγῳ γήρατος ἢ ἀνιάτου νόσου καὶ προσπαθεῖ νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν. Ἡ ἰδία εἰκονικὴ μεταφορὰ ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν φράσιν *ἔφτιασ' ἢ ψυχὴ μου ᾿ς τὰ δόντια* = κόντεψε νὰ βγῆ

¹ Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *βάζω* (II) 2.

² Ἀνωτ. *βάζω* (II) 2 β.

ἡ ψυχὴ μου, ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀποθάνω, καθὼς καὶ εἰς τὰς φράσεις *ἤρθε μὲ τὴν ψυχὴν ἔς τὸ στόμα* καὶ *τρέχω μὲ τὴν ψυχὴν ἔς τὸ στόμα* = ἀσθμαίνων καθ' ὑπερβολήν.

βγαίνω ἔς τὴν τρυφερίτσα.

Ἡ φράσις *βγήκε ἔς τὴν τρυφερίτσα* λέγεται διὰ νέον, ὃ ὁποῖος πρώτην φορὰν ἀναλαμβάνει ἐπάγγελμα βιοποριστικόν, ἢ νέαν, ἢ ὁποῖα πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται εἰς κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, οἷον δεξιώσεις, χορούς, ἑορτὰς κττ. Κοινότερον ὅμως λέγεται διὰ νέον ἢ νέαν, οἱ ὁποῖοι τὸ πρῶτον ἀρχίζουν νὰ συνάπτουν σχέσεις φιλίας. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται πολλαχοῦ καὶ ἡ ἰδιωματικὴ φράσις *βγήκε ἔς τὸ τρυφερίτσι* ἢ *ἔς τὰ τρυφερίτσια* καὶ ἡ ὅλως ἰδιωματικὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ πληροφορίαν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ *βγήκε ἔς τὰ τεφερίτσια*.

Ὁ Νικόλαος Πολίτης ἔγραψεν ὅτι αἱ λέξεις *τρυφερίτσα* καὶ *τρυφερίτσι* εἶναι ὑποκοριστικὰ τοῦ ἐπιθέτου *τρυφερός*¹. Γραμματικῶς ἡ ἔτυμολογία εἶναι δυνατὴ. Ἀπὸ τὸ *τρυφερός* ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ τὸ οὐδέτερον *τρυφερίτσι*² καὶ ἀπὸ τοῦτο ἔπειτα τὸ θηλυκόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ μένει ἀνερμήνευτος ὁ τύπος *τεφερίτσι*, ὃ ὁποῖος δὲν ἐξηγεῖται φωνητικῶς ἀπὸ τὸ *τρυφερίτσι*, ἀνερμήνευτος μένει καὶ ἕνας ἄλλος τύπος, τὸ *τεφερούτσι*, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ ἴδιος Πολίτης παραλαβὼν ἀπὸ τὰ «Καρπαθιακά» τοῦ Ἑμμανουὴλ Μανωλακάκη καὶ ἀπὸ αὐτὸν λαβὼν ἀφορμὴν προέβη εἰς τὴν ἔτυμολογίαν³, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ζητηθῇ ἄλλη ἀρχή.

Οἱ δύο ξενίζοντες τύποι εἶναι οἱ πρῶτοι καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴν λέξιν *teferrūc* εἰσελθοῦσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τῆς Τουρκικῆς. Τὴν λέξιν ὁ μὲν Τοῦρκος λεξικογράφος S. Muhtar ἐρμηνεύει *promenade*⁴, παλαιότερον δὲ ὁ Ἰωάννης Χλωρός «ρηματικὸν ἀφηρημένον, τὸ ἐξέρχεσθαι πρὸς διασκέδασιν λύπης, στενοχωρίας, μερίμνης, περίπατος, ἐκδρομῆ»⁵. Αὐτὸ τὸ *teferrūc* ἔγινεν εἰς τὴν Κάρπαθον *τεφερούτσι* καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν *τεφερίτσι*, ἔπειτα δὲ ἔνεκα παρετυμολογίας πρὸς τὸ *τρυφερός* μετεπλάσθη εἰς *τρυφερίτσι*, ὁπόθεν τὸ κοινὸν *τρυφερίτσα*.

¹ Παροιμίαι, ἐν Ἀθήναις 1900, τόμ. 2, 689.

² Πβ. τὸ μεσαιωνικὸν *ἀφρατίτσιν* ἀπὸ τὸ *ἀφράτος* = λευκὸς ἄρτος. Πτωχοπρόδρ. (ἐκδ. Hesselting — Pernot) 4, 80 «μὴ νὰ χορτάσω τὸ ψωμὶν τὸ λέγουν ἀφρατίτσιν».

³ Ὁ τύπος ἀπαντᾷ εἰς τὴν παροιμίαν «ἀχαλίνωτη κορτέσσα γλήγορα ἔς τὸ τεφερούτσι».

⁴ Türkçe-Fransızca Yeni Lügat, Ankara 1930.

⁵ Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, τόμ. 1, 535α.

Ἡ παρετυμολογία ἐξηγεῖται εὐκόλα. Τὸ *τρυφερὸς* ἔχει καὶ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ περιποιητικός, στοργικός, φιλικὸς κττ., πβ. *τρυφερὸς σύζυγος, τρυφερὴ μητέρα, τρυφερὲς σχέσεις* κττ. Ἀπὸ τὰς χρήσεις αὐτὰς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ κατ' ἐπέκτασιν εἰσῆλθεν ἡ ἔννοια τῆς τρυφερότητος προκειμένου καὶ περὶ τῆς φράσεως *βγήκε ἔς τὴν τρυφερότητα*, ἡ ὁποία ἐλέχθη διὰ τὰς φιλικὰς σχέσεις νέων διαφόρου γένους. Διὰ τὴν τοιαύτην παρασυσχέτισιν εἶναι πλέον ἐπιβεβλημένη ἢ διὰ τοῦ *υ* κοινῶς καθιερωθεῖσα γραφή.

*βούλλα, βάζω βούλλα κτλ.*¹

Εἰς παλαιότερους χρόνους οἱ ἀγράμματοι ἀντὶ ὑπογραφῆς ἔθεταν *βούλλαν* = σφραγίδα περιέχουσαν συνήθως τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόματός των καὶ παραπλεύρως ἐσημείωναν ἰδιοχείρως καὶ τὸν σταυρόν. Εἰς τὸν Πόντον ὑπέγραφεν ἄλλος μὲ τὴν δήλωσιν « ἀντὶ τοῦ ἀγραμμάτου δεῖνα σταυροσημειουμένου ὑπογράφω ἐγὼ ὁ δεῖνα », δηλαδὴ ὁ μὲν ὑπόχρεος πρὸς ὑπογραφὴν ἔγραφε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὁ δὲ ὑπογράφων ἐχρησίμευεν ὡς μάρτυς. Καὶ ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς καὶ ἡ βούλλα ἐτίθεντο εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου, ἡ φράσις *σταυρὸ καὶ βούλλα* εἰς τὴν Αἰτωλίαν περιέστη εἰς τὴν σημασίαν τῆς ὀριστικῆς παύσεως, συνώνυμος τῆς κοινῆς *τελεία καὶ παῦλα*.

Ὅπως εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ λεγομένη *φίρμα* ἐνὸς ἐμπορεύματος εἶναι τεκμήριον τῆς γνησιότητός του, οὕτως ἄλλοτε ὀρισμένη σφραγὶς τιθεμένη εἰς πρᾶγμα ἦτο ἀπόδειξις, ὅτι δὲν ἦτο νοθευμένον ἢ δὲν ἦτο ἄλλο ἀντ' ἄλλου. Οὕτω *χρυσάφι καὶ ἀσήμι τῆς βούλλας* σημαίνει πολλαχοῦ τὸ ἀνόθευτον μέταλλον. Καὶ ἐπειδὴ τὴν *βούλλαν* βάλλει κανεὶς εἰς πράγματα ὅχι εὐτελεῖ ἄλλ' ἔχοντα ἀξίαν, διότι αὐτὰ εἶναι ἐπιδεκτικὰ νοθείας, οὐδεὶς λόγου χάριν ἐσκέφθη ποτὲ ν' ἀποτυπώσῃ σφραγίδα εἰς πράγματα σιδερένια ἢ ἀπὸ λευκοσίδηρον, διὰ τοῦτο ἡ φράσις *ἔχει βούλλα* λέγεται πολλαχοῦ ἐπὶ πράγματος ἔχοντος ἀξίαν. Καὶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, ὅταν θέλουν νὰ δηλώσουν ὅτι πρᾶγμα τι εἶναι ἀρίστης ποιότητος, λέγουν *σὰν τὸ δικό μου πρᾶμα, βάλε βούλλα*, βραχυλογικῶς τοῦτο ἀντὶ *σὰν ἔχης ἢ σὰ βλέπης σὰν τὸ δικό μου πρᾶμα, βάλε βούλλα*, δηλαδὴ εὐρίσκων ἢ βλέπων πρᾶγμα ὅμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μου μὴν ἀμφιβάλλης διόλου διὰ τὴν ἀρίστην ποιότητά του. Καὶ κατ' ἐπέκτασιν *σὰν τὸ δικό μου παιδί, βάλε βούλλα καὶ σὰν τὸ δικό μας δάσκαλο, βάλε βούλλα καὶ σὰν τὸ δικό μας παπᾶ, βάλε βούλλα* κττ., ἦτοι τὸ παιδί μου, ὁ δάσκαλός μας, ὁ παπᾶς μας ἔχουν ἔξοχα προσόντα, ἂν καὶ δὲν ἐσκέφθη κανεὶς ποτὲ ν' ἀποτυπώσῃ σφραγίδα εἰς τὸ μέτωπον ἀνθρώπου πρὸς δήλωσιν

¹ Αἱ πληροφορίες τοῦ ἀρθρου αὐτοῦ ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

τῶν προσόντων του. Καὶ ὁ λεξικογράφος Αἰνιάν, τοῦ ὁποίου τὸ χειρόγραφον ὑλικὸν ἀπεταμιεύθη εἰς τὸ Ἄρχεϊον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, μᾶς παρέχει τὴν φράσιν *ἔβαλε βούλλα* λεγομένην ἐπὶ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ὠραιότητος, τῆς ἰκανότητος, τῆς δεξιότητος κττ. Τὰ ἰδιωματικά ταῦτα ἀνεφέραμεν ἀπὸ σκοποῦ ὡς ἐνισχυτικά τῶν ὅσων θὰ εἴπωμεν ἀμέσως.

Καὶ ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν φράσιν τῆς κοινῆς *καρπούζι ἢ πεπόνι μὲ τὴ βούλλα*. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν *βούλλα* λέγεται, ὡς γνωστόν, ἢ τριγωνικὴ ἢ τετραγωνικὴ ὀπή, τὴν ὁποῖαν ἀνοίγει ὁ πωλητὴς βαθέως εἰς τὸν φλοιόν, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ πεισθῇ ὁ ἀγοραστὴς, ὅτι εἶναι ὄριμον τὸ καρπούζι ἢ τὸ πεπόνι. Κοινὰ εἶναι καὶ αἱ σχετικαὶ φράσεις *πουλάω μὲ τὴ βούλλα* καὶ *ἀγοράζω μὲ τὴ βούλλα*. Πῶς ἔφθασεν εἰς τὴν σημασίαν αὐτὴν ἡ λέξις εἶναι πλέον εὐκόλον νὰ νοηθῇ. Ἐπειδὴ ἡ βαθεῖα ἐντομὴ χρησιμεύει ὡς σφραγὶς μαρτυροῦσα τὴν καλὴν ποιότητα, ὠνομάσθη καὶ αὐτὴ κατὰ μεταφορὰν *βούλλα*.

(Εἰς τὰ μεσαιωνικά κείμενα τὸ *βούλλα* σημαίνει τὸ *τυφλοπάννιον*, δηλαδὴ τὴν ταινίαν τοῦ ὑφάσματος, μὲ τὴν ὁποῖαν *ἐβούλλωναν*, ἤτοι ἔδεναν σφικτὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς καταδίκου, ὅστις μένων πολὺν χρόνον εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐτυφλώνετο¹. Ἡ σημασία ἐξ ὅσων γνωρίζω δὲν ὑπάρχει σήμερον παρὰ μόνον εἰς μερικὰς φράσεις καὶ ἴσως ὄχι συνειδητὴ εἰς τοὺς λαλοῦντας. Εἰς τὴν Σῦρον λέγεται *τοῦ ἔβαλε τὴ βούλλα* = τὸν ἐξηπάτησε καὶ εἰς τὴν Κρήτην *τοῦ ἔπαιξε τὴ βούλλα* = τὸν ἐξηπάτησε λαβὼν παρ' αὐτοῦ χρήματα ἢ πράγματα. Ἀμφότεραι αἱ φράσεις ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ *τοῦ ἐβούλλωσε τὰ μάτια* = τοῦ ἔκλεισε τὰ μάτια, ὥστε νὰ μὴ ἴδῃ τί τοῦ κάμνει. Χωρὶς ἀμφιβολίαν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὰς φράσεις ὑπόκειται ἡ ἔννοια τοῦ *τυφλοπαννίου*).

γενεαὶ δεκατέσσαρες, τοῦ ἔφαλα τὸν ἀναβαλλόμενον, ἄκουσε τὸν ἐξάψαλμό του.

Εἶναι παρατηρημένον ὅτι λέξεις καὶ φράσεις παραλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῆς ἐκκλησίας πολλάκις ἄλλαι μὲν παρανοοῦνται σημασιολογικῶς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε δὲν προσαρμόζονται εἰς τὸν δημῶδη λόγον οὔτε γραμματικῶς οὔτε συντακτικῶς, ἄλλαι δὲ μεταβάλλουν χρῆσιν καὶ λέγονται εἰς περιστάσεις ὅλως διαφόρους ἐκείνων, διὰ τὰς ὁποίας τὸ πρῶτον ἐλέχθησαν.

Οὕτω ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν»² προῆλθαν αἱ φράσεις *ὡς ὄψωνται* καὶ περαιτέρω *ὡς ὄψεται* κατὰ τὸ *ὡς τὰ βλέπουν, ὡς τὰ βλέπη* καὶ ἀρατικῶς *νὰ ὄψεται!* καὶ ἔπειτα *νὰ ὄψεσαι!* μὲ ἐντελῶς διάφορον

¹ Ἴδὲ Φαίδ. Κοουκουλέν ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἔτ. 1930 σελ. 424.

² Ἰωάνν. 19, 37.

χρησιν λεγόμεναι διὰ ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐλύπησαν ἢ μᾶς ἔβλαψαν καὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἐπαφιέμεθα τρόπον τινὰ εἰς τὴν θεῖαν δίκην.

Ἐκ τῆν ρῆσιν «ἄρον ἄρον σταύρωσον αὐτὸν»¹ τὸ *ἄρον ἄρον* προσέλαβε τὴν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν τοῦ «ταχέως ἢ βιαίως καὶ ἀναγκαστικῶς, οἷον *τὸν πῆραν ἄρον ἄρον, τὸν ἔβγαλαν ἔξω ἄρον ἄρον κττ.*»²

Ἐκ τῆν γνωστὴν παράκλησιν τοῦ ληστοῦ πρὸς τὸν συνεσταυρωμένον Ἰησοῦν «μνήστητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου»³ τὸ *μνήστητί μου, Κύριε*, ἢ μόνον *μνήστητί μου* μετέστη εἰς τὴν χρῆσιν ἐπιφωνήματος θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως.

Ἐκ τῆν ἀφήγησιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου περὶ τῆς ἐν καιρῷ νυκτὸς γενομένης συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ ἔξω τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὸν κῆπον Γεθσημανῆ ἔχουσιν οὕτω «ὁ Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὄπλων κτλ.»⁴ ὁ λαὸς ἀπεχώρισε τὸ *μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων* καὶ μεταχειρίζεται αὐτὸ σήμερον ὡς φράσιν δηλοῦσαν πομπώδη καὶ τιμητικὴν ὑποδοχὴν προσώπου τινός, οἷον *τὸν δέχτηκαν ἢ τὸν ὑποδέχτηκαν μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων*. Εἰς τὴν σημασιολογικὴν αὐτὴν μετάστασιν συνετέλεσε τὸ αἴσθημα τῆς μεγαλοπρεποῦς θείας ἐκκλησιαστικῶν λιτανειῶν μετὰ φανῶν, λαμπάδων, ἑξαπτέρυγων κττ., καθὼς ἢ περιφορὰ τοῦ ἐπιταφίου καὶ αἱ παρόμοιαι.

Εἰς τὰς τοιαύτας παρανοήσεις καταλέγεται καὶ ἡ φράσις *ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν* = ἐκ παλαιωτάτων, ἔξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Λέγονται κανονικὰ μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν *ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀβραάμ*⁵ καὶ *ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Νῶε* καὶ νοοῦνται ταῦτα, διότι ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἀβραάμ ὑπῆρξαν ἀπὸ τοὺς παλαιωτάτους ἀνδρας τῆς βιβλικῆς ἱστορίας. Θὰ ἦτο δὲ ὁμοίως ὀρθόν, ἂν ἐλέγετο *ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Λουκᾶ*, ἀλλ' ὄχι, ὁ πρῶτος ἀγράμματος ἀκούων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκφώνησιν «ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου εὐαγγελίου τὸ ἀνάγνωσμα» ἀπεχώρισεν ἀπ' αὐτὴν τὸ «ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν» καὶ ἔχων συνειδητὰς τὰς ἄλλας φράσεις ἔπλασε κατὰ τὸ πρότυπον ἐκείνων *ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν*.

Ὅμοίως ἀπὸ τὸ γνωστὸν «καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος» τοῦ

¹ Ἰωάνν. 19, 15.

² Ἰδ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἄρον*. Πβ. καὶ *Γεώργιον Χατζιδάκιν* ἐν Ἀθηνῶν 27 (1915) Λεξικογρ. Ἄρχ. 3.

³ Λουκ. 23, 42.

⁴ 18, 3.

⁵ Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *Ἀβραάμ*.

τροπαρίου τοῦ Πάσχα παρανοηθὲν τὸ «ζωὴν χαρισάμενος» ἐγέννησε τὴν φράσιν *ζωὴ χαρισάμενη* = εὐχάριστος, εὐτυχισμένη¹.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν φράσεων τούτων ἀνήκει καὶ τὸ *γενεαὶ δεκατέσσαρες*, οἷον *τοῦ τὰ εἶπα γενεαὶ δεκατέσσαρες* = ὠμίλησα εἰς αὐτὸν ἐπιτιμητικῶς διὰ μακρῶν. Ἡ φράσις ἐλήφθη ἀπὸ τὴν μακρὰν περικοπὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου² τὴν ἀναγινωσκομένην τὴν Κυριακὴν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν φέρονται καὶ αἱ φράσεις «πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ γενεαὶ δεκατέσσαρες καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος γενεαὶ δεκατέσσαρες καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ δεκατέσσαρες». Ἡ κάπως κουραστικὴ ἀνάγνωσις τῆς περικοπῆς ἐκείνης μὲ τὰ πάμπολλα ξενικὰ ὀνόματα καὶ τὴν ἀτελεύτητον ἐπανάληψιν τοῦ «ἐγέννησε» (Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, Ἰσαὰκ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ κτλ.)³ καὶ τὴν τριπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ «γενεαὶ δεκατέσσαρες» ἐπροξένησε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅτι κουράζεται ὁ ἀκροατὴς ἀκούων ὅλ' αὐτά, καθὼς θὰ ἐκουράζετο ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπιτιμᾷ τις διὰ μακρῶν. Διὸ ἔχων οὗτος συνειδητὴν καὶ τὴν φράσιν *τοῦ τὰ εἶπα* = τὸν ἤλεγξα, τὸν ἐπετίμησα, προσεκόλλησεν εἰς αὐτὴν τὸ *γενεαὶ δεκατέσσαρες* ὡς εἶδος ἐπιρρηματικοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ ἐδημιούργησε τὴν τραγελαφικὴν ὄντως ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως φράσιν *τοῦ τὰ εἶπα γενεαὶ δεκατέσσαρες* = τὸν ἠνάγκασα ν' ἀκούσῃ τὰς ἐπιτιμήσεις μου ὅσον χρονικὸν διάστημα διαρκοῦν γενεαὶ δεκατέσσαρες, δηλ. τὸν ἤλεγξα ἐπὶ μακρόν.

Κάτι παρόμοιον συνέβη καὶ εἰς τὴν φράσιν *τοῦ ἴψαλα τὸν ἀναβαλλόμενον* = τὸν ἐπετίμησα τόσον πολὺ, ὅσον χρόνον διαρκεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τροπάριον τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς «Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡσπερ ἱμάτιον», τὸ ὁποῖον εἶναι μακρότατον. Καὶ εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν ἡ μετοχὴ *ἀναβαλλόμενος*⁴ δὲν ἔχει ὠρισμένην σημασίαν. Ἡ φράσις λέγεται καὶ βραχυλογικῶς *τοῦ τὰ ἴψαλα*, ὅπου τὸ *τὰ* εἶναι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου *τοῦ τὰ εἶπα*.

Ἐν ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναγνώσματα εἶναι καὶ ὁ λεγόμενος *ἐξάψαλμος* ἀπὸ ἕξ ψαλμοῦς τοῦ Δαβίδ. Καὶ ἡ λέξις αὐτὴ προσέλαβε τὴν σημασίαν τῆς μακρᾶς ἐπιτιμήσεως, διὸ ἐλέχθη *ἄκουσε τὸν ἐξάψαλμό του* = ἐπετιμήθη διὰ μακρῶν. Κατὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ *ἄκουσε τὸν ἀναβαλλόμενον* καὶ *ἄκουσε τὸ γενεαὶ δεκατέσσαρες*.

¹ Πβ Γ. Χατζιδάκιν ἐνθ' ἄνωτ.

² 1, 17.

³ Πβ. καὶ τὴν φράσιν Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ ἐπὶ ἐνάρξεως φλυαροῦ καὶ ἀνιαρᾶς διηγήσεως. Ἴδὲ Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. Ἀβραάμ.

⁴ Ἴδ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. ἀναβάλλω.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι τὰ μακρὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναγνώσματα καὶ ἄσματα διὰ τοῦ ψυχολογικοῦ λόγου τοῦ συνειρμοῦ παρέχουν λέξεις ἢ ἐκφράσεις εἰς τὸν κοινὸν λόγον πρὸς σχηματισμὸν φράσεων δηλωτικῶν μακρᾶς καὶ ὀχληρᾶς νοουθεσίας ἢ μακρῶν ἐπιπλήξεων¹.

γερός πόντος.

Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ παιγνιόχαρτα, τῶν ὁποίων ἡ ἀριθμητικὴ ἀξία ποικίλλει, μικρὰ ἢ μεγάλη, καὶ λέγεται ἐπὶ πράγματος ἔχοντος ὑπολογίσιμον ἀξίαν, συνεκδοχικῶς δὲ καὶ ἐπὶ προσώπου ἀξίου πολλοῦ λόγου.

γίνομαι Λούης.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους Ἑλληνας θὰ διατηροῦν εἰς τὴν μνήμην τὸν ὀλυμπιονίκην Σπῦρον Λούην, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς πρώτους διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 1896 γενομένους εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρξεν ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθωνίου δρόμου. Ἐκτοτε τὸ ὄνομά του ἔγινε δημοφιλέστατον καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν ζωὴν τῆς γλώσσης ἐδημιούργησε τὴν φράσιν ἔγινε Λούης = τό βαλε ἔς τὰ πόδια, ἔφυγε τάχιστα.

γίνομαι περδίκι.

Ἐπειδὴ ἡ πέρδικα μὲ τὸ προβεβλημένον κομψότατον στήθος παρέχει τὴν ἐντύπωσιν πτηνοῦ εὐτραφοῦς, ἐλέχθη μεταφορικῶς γίνομαι περδίκι = ἀποκτῶ ἢ ἐπανακτῶ τὴν σωματικὴν εὐρωστίαν καὶ εὐεξίαν.

δεκάρικος λόγος.

Ἡ φράσις βγάζει δεκάρικο λόγο λέγεται σκωπτικῶς ἐπὶ δημηγορίας ἀναξίας λόγου ἢ γελοίας. Ἡ ἀρχὴ τῆς εἶναι ἱστορικὴ. Πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐνθυμοῦνται τὸν Βδελόπουλον, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὰς χεῖρας ἐκήρυττεν εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ρύμας τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ κηρύγματος περιέφερεν εἰς τοὺς περιέρχους ἀκροατὰς τὸν δίσκον τῆς ἐπαιτείας πρὸς δεκαρολογίαν. Ἐπῆρχαν τότε τὰ νομίσματα τῶν 5 καὶ 10 λεπτῶν, οἱ πεντάρες καὶ οἱ δεκάρες.

δὲν ιδρώνω.

Ἐπειδὴ ιδρώνομεν καὶ διὰ λόγους ἠθικούς, ὡς ἡ ψυχικὴ ἀγωνία, ἡ φράσις δὲν ιδρώνω ἀπὸ τέτοια ἢ δὲν ιδρώνει τ' ἀφτί μου (ἀπὸ τέτοια) προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ δὲν σκοτίζομαι διόλου, ἀδιαφορῶ.

¹ Πβ. καὶ Δ. Λουκᾶτον ἐν Νέα Ἑστία τόμ. 20, 1575.

δὲν παίρνει πιά νερό.

Ἡ φράσις κυριολεκτικῶς μὲν λέγεται ἐπὶ πράγματος μὴ ἐπιδεχομένου πλέον τὴν ἀνάμειξιν ὕδατος, οἷον *δὲν παίρνει πιά νερὸ ἢ ζύμη, τὸ γάλα, τὸ κρασί κττ.*, μεταφορικῶς δὲ σημαίνει δὲν ὑπάρχει πλέον ἄλλος τρόπος.

δένω κόμπο, δένω μαντήλι.

Διὰ τὴν ἀποφύγη τις κακὸν ἀπὸ ἀπαίσιον συναπάντημα ἢ διὰ τὸ μὴ λησμονήσῃ τι *δένει κόμπο ἢ τὸ μαντήλι*, ὥστε βλέπων τοῦτον νὰ τὸ ἐνθυμῆται, ἀπαλλάκτως καθὼς δένομεν καὶ κλωστήν εἰς ἓνα δάκτυλον διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Ἀπὸ τὴν δευτέραν χρῆσιν αἱ φράσεις *τὸ ἔδεσε κόμπο* καὶ *τὸ ἔχει κόμπο δεμένο* λέγονται μεταφορικῶς, ὅταν κανεὶς λαμβάνῃ ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν κάτι, τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ἀπλῶς καὶ τυχαίως ἢ ἀστείως καὶ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ τοῦτο, ὡς λ. χ. μία ὑπόσχεσις. Ἐτι περαιτέρω προχωρήσαντες οἱ λαλοῦντες εἶπαν καὶ βραχυλογικῶς *τὸ ἔχει δέσει* = ἀπεφάσισεν ὀριστικῶς, οἷον *τὸ ἔχει δέσει νὰ φύγῃ κττ.* Ἐτέρα βραχυλογία εἶναι *τὸ ἔδεσε μαντήλι* ἐκ συμφύρσεως τῶν φράσεων *τὸ ἔδεσε κόμπο ἢ τὸ μαντήλι* (ἐνν. διὰ τὸ ἐνθυμηθῆ) καὶ *τὸ ἔδεσε κόμπο*.

εἶναι γιὰ δέσιμο, γιὰ τὰ σίδερα, γιὰ διάβασμα κτλ.

Αἱ φράσεις ἐλέχθησαν τὴν πρώτην φορὰν κυριολεκτικῶς δι' ἄνθρωπον μανιακόν, τὸν ὁποῖον δένουν χάριν περισσοτέρας ἀσφαλείας μὲ ἀλυσίδας διὰ τὸν καταστήσουν ἀκίνδυνον καὶ καλοῦν κάποτε καὶ τὸν παπᾶν διὰ τὸ ἀναγνώσῃ τὰς ὠρισμένας ἐκκλησιαστικὰς εὐχὰς πρὸς ἴασις. Ἐπειτα γενικευθείσης τῆς χρήσεως ἐπεκράτησαν νὰ λέγωνται διὰ πάντα διανοητικῶς ἀνισόρροπον. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς τοιοῦτους τοὺς πηγαίνουν οὐχὶ σπανίως καὶ εἰς τὰς πανηγύρεις ἁγίων πρὸς θεραπείαν, ἐλέχθη καὶ *εἶναι γιὰ τὰ πανηγύρια*.

εἶναι γιὰ τὰ θυμάρια κτλ.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον ἐτοιμοθάνατον *εἶναι γιὰ τὰ θυμάρια ἢ τὰ θυμαράκια* καὶ δι' ἀποθανόντα *πάει ἢ τὰ θυμάρια ἢ ἢ τὰ θυμαράκια*. Ἡ φράσις ἐπλάσθη, ὅταν τὸ σημερινὸν πρῶτον νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἔξω καὶ μακρὰν τῆς πόλεως ὄν ἔβριθε ἀπὸ θυμάρια.

εἶναι μέλι γάλα.

Ἀπὸ τὴν βιβλικὴν ρῆσιν « εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς εἰς γῆν ἀγαθὴν καὶ πολλήν, εἰς γῆν ρέουσαν γάλα καὶ μέλι »¹ παρελήφθη τὸ γάλα καὶ μέλι καὶ παρανοηθὲν ἔδωσε τὴν γένεσιν τῆς φρ. *εἶναι μέλι γάλα* ἐπὶ ἀνθρώπων φιλικωτάτων πρὸς ἀλλήλους.

¹ Ἐξοδ. 3, 8.

εἶναι ξεσκολισμένος.

Ἐπειδὴ ὑποτίθεται ὅτι ὁ τελειόφοιτος σχολείου τὰ ἔχει μάθει ὅλα, ἐλέχθη μεταφορικῶς ἡ φράσις *εἶναι ξεσκολισμένος* συνήθως εἰρωνικῶς δι' ἄνθρωπον ἀποκτήσαντα ὅλας τὰς κακὰς συνηθείας καὶ συνηθέστερον διὰ νέαν ὄχι ἀμέμπτων ἡθῶν.

εἶναι ᾽ς τοῖς κακῆς του, ᾽ς τοῖς καλῆς του.

Δι' ἄνθρωπον ὄντα εἰς κακὴν διάθεσιν καὶ δύστροπον λέγεται *εἶναι ᾽ς τοῖς κακῆς του*, τοῦναντίον *εἶναι ᾽ς τοῖς καλῆς του* διὰ τὸν ἔχοντα καλὴν διάθεσιν καὶ ὄντα πρόθυμον νὰ μᾶς ἀκούσῃ καὶ εὐνοϊκῶς διακεῖμενον πρὸς τυχὸν αἴτημά μας. Αἱ φράσεις εἶναι κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ ὥρες καὶ ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τοὺς ψυχικῶς νοσοῦντας τοὺς εἰς ὠρισμένας ὥρας προσβαλλομένους ὑπὸ κρίσεων.

εἶχε δὲν εἶχε.

Εἰς τὰς διαζευκτικὰς προτάσεις τῆς κοινῆς, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα εἶναι ἀρνητική, παραλείπεται ὁ σύνδεσμος *εἴτε*, οἷον *τρῶει δὲν τρῶει, ἀπάνω του δὲν παίρνει ἀντὶ εἴτε τρῶει εἴτε δὲν τρῶει κτλ.* Ἀπὸ τὴν τοιαύτην συντακτικὴν ἔκφορὰν προῆλθε βραχυλογικῶς ἡ ἔκφρασις *εἶχε δὲν εἶχε* κατὰ παράλειψιν ἀντικειμένου τινὸς καταντήσασα εἰς τὴν σημασίαν ἐπὶ τέλους, οἷον *εἶχε δὲν εἶχε, πῆγε, τὸ ᾽κανε κτ.* (=εἴτε εἶχε διάθεσιν εἴτε δὲν εἶχε), *εἶχε δὲν εἶχε, τὸ πέτυχε κτ.*

ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος.

Δι' ἄνθρωπον εὐρισκόμενον εἰς ἐσχάτην πενίαν λέγεται ὅτι εἶναι *ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος*. Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν ὕμνον τῆς Μεγάλης Πέμπτης «Ἐπὶ ξύλου βλέπουσα κρεμάμενον, Χριστέ, ἡ σὲ τεκοῦσα ἐβόα πικρῶς», εἰς δὲ τὴν σημασίαν τῆς συνετέλεσε πάντως καὶ ὁ ὕμνος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου» καὶ αὐτὴ ἡ εἰκονικὴ παράστασις τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ.

ἔρχομαι ᾽ς τὰ λόγια του.

Ἡ φράσις αὐτὴ σημαίνει τώρα ἐκ τῶν ὑστέρων δέχομαι ὅτι ἐκεῖνα ποὺ μοῦ εἶπε πρὶν ἦσαν ὀρθά, εἶναι δὲ βραχυλογικὴ ἔκφρασις ἀπὸ τὴν πλήρη *ἔρχομαι ᾽ς τὸ σημεῖο νὰ πιστέψω ὅτι ἦσαν σωστὰ τὰ λόγια του* ἢ κάτι παρόμοιον.

ἔφτασε, ἦρθε ὁ κόμπος ᾽ς τὸ χτένι.

Εἰς τὴν ὑφαντουργίαν, ὅταν εἰς κάποιον μέρος τοῦ στήμονος ὑπάρχῃ κόμβος καὶ φθάσῃ οὗτος εἰς τὸ ὑφαντικὸν χτένι, ἡ ὑφαίνουσα σταματᾷ καὶ ὀφείλει κατὰ ἓνα οἰονδήποτε τρόπον νὰ τὸν διευθετήσῃ, διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περάσῃ. Διὰ τοῦτο, καθὼς μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὁ φίλος συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ

Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος, ὡς συμπλήρωμα τῆς φράσεως ἔφτασε ὁ κόμπος ἔς τὸ χτένι λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἢ ὁ κόμπος θὰ λυθῆ ἢ τὸ χτένι θὰ χαλάσῃ. Ἀπεδῶ ξεκίνησε ἡ φράσις καὶ μετέβη εἰς χρῆσιν μεταφορικὴν δηλοῦσα τὸ κρίσιμον σημεῖον, τὸ ἀδιέξοδον, εἰς τὸ ὁποῖον φθάνει μία ὑπόθεσις, διὰ τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ ληφθῆ ὁπωσδήποτε μία ἀπόφασις διευθετήσεως πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων συνεπειῶν.

ἔχει δόντι.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον ἔχοντα κοινωνικὴν ἰσχὺν καὶ μάλιστα πολιτικὴν. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν σκύλλον, ὁ ὁποῖος καταπτοεῖ δεικνύων τὰ δόντια του. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν φράσιν τοῦ Ἰδριζε τὰ δόντια = τὸν φοβέρισε, διὰ τὴν ὁποῖαν ἔγραψεν ὁ Νικόλαος Πολίτης¹.

ἔχει κεμέρι, πουγγί.

Εἰς παλαιότερους χρόνους δι' ἀσφάλειαν τῶν χρυσῶν κυρίως νομισμάτων ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ λεγόμενον *κεμέρι* (Τουρκ. *kemer* = τόξον τρούλλου), ἐσωτερικὴ καὶ πλατεῖα δερματίνη ζώνη, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς μικρὰς θήκας κατὰ διαστήματα κανονικά. Εἰς ἐκάστην θήκην ἐτοποθετεῖτο ἓνα νόμισμα. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἔχει γεμᾶτο τὸ κεμέρι καὶ ἀπλῶς ἔχει κεμέρι = εἶναι πλούσιος. Λέγεται συνωνύμως καὶ ἔχει πουγγί γεμᾶτο ἢ ἔχει πουγγί.

ἔχει πέρασι.

Ἐπὶ νομίσματος κυκλοφοροῦντος λέγεται κοινῶς *περνᾶ* καὶ ἀντιθέτως *δὲν περνᾶ* ἐπὶ τοῦ μὴ γινομένου πλέον δεκτοῦ εἰς τὰς συναλλαγὰς. Ἀντὶ τούτου λέγεται καὶ περιφραστικῶς ἔχει πέρασι καὶ δὲν ἔχει πέρασι. Ἡ φράσις ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἄλλας χρήσεις, οἷον ἐπὶ ὑφάσματος τῆς μόδας ἢ ἀντιθέτως τοῦ ἀπηρχαιωμένου.

ζητάει καὶ ρέστα.

Ἡ φράσις ἐπὶ παραλόγου ἀξιώσεως ἀνθρώπου, ὅστις, ἐνῶ εἶναι ἔνοχος, ἐν τούτοις τολμᾷ νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν ἢ διαμαρτύρεται διὰ γενομένην εἰς αὐτὸν προσβολήν. Φρονῶ ὅτι εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται ἀνέκδοτον ἀπατεῶνος ζητοῦντος νὰ τοῦ δοθοῦν τὰ ρέστα νομίσματος κιβδήλου.

ζητάει τὴ μάνα του καὶ τὸν πατέρα του.

Ἐπειδὴ τὰ προσφιλέστερα πρόσωπα εἶναι οἱ γονεῖς καὶ ἂν ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ κριθῆ ἡ ἀξία των, θὰ ἦτο αὐτὴ ἀνεκτίμητος, ἐλέχθη μεταφορικῶς ἢ ἀνωτέρω

¹ Παροιμ. 4, 513.

φράσις περὶ ἀνθρώπου, ὅστις προβάλλει ὑπερβολικὴν ἀξίωσιν διὰ τὴν τιμὴν πράγματός τινος, δηλαδὴ ζητεῖ τόσα, ὅσα θὰ ἐξήτει, ἂν ἐπρόκειτο νὰ πωλήσῃ τὴ μάννα του καὶ τὸν πατέρα του.

ἥλιος μὲ δόντια.

Διαφοροτρόπως ἐκφράζει ὁ λαὸς τὸ δυσάρεστον αἰσθημα τοῦ δριμέος ψύχους. Προσωποποιεῖ τοῦτο καὶ παρομοιάζει τὴν ἐπίδρασίν του πρὸς δάγκωμα ὀδονηρόν, οἷον *πιρουνιάζει* ἢ *τσούζει* ἢ *δαγκώνει τὸ κρύο*. Ἡ τρίτη φράσις δὲν ἔγινεν ἀκόμη κοινή, εἶναι μᾶλλον ἰδιωματικὴ, ἀλλὰ μᾶς χρειάζεται ἐδῶ ὡς ἀφετηρία ἐρμηνείας τῆς κοινῆς φράσεως *ἥλιος μὲ δόντια*. Ἀφοῦ *δαγκώνει τὸ κρύο*, ἔχει ἄρα καὶ δόντια, διὸ λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ φίλου Κ. Ρωμαίου *κρύο μὲ δόντια*, κατὰ πληροφορίαν δὲ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν *χειμῶνας μὲ δόντια*. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοιοῦτον παγερόν χειμῶνα, καὶ ἂν ἀκόμη φανῇ ὁ ἥλιος, δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μετριάσῃ τὴν δριμύτητά του, ἐλέχθη συνεκδοχικῶς καὶ δι' αὐτὸν *ἥλιος μὲ δόντια*, τὸ ὁποῖον καὶ κατέστη κοινόν. Ἐπομένως ἡ ἐρμηνεία τοῦ φίλου Γερασίου Καψάλη «ἥλιος μὲ τὰ δόντια = ἥλιος χειμωνιάτικος, ὅστις δὲν θερμαίνει τόσον, ὥστε νὰ μὴ συγκρούωνται οἱ ὀδόντες»¹ δὲν εἶναι καθ' ὅλα ὀρθή.

θεὸς φυλάξῃ!

Φράσις δηλοῦσα ἀπευχὴν καὶ προελθοῦσα ἀπὸ τὴν πληρεστέραν *ὁ θεὸς νὰ φυλάξῃ!* δηλ. ὁ θεὸς νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοιοῦτον κακόν, τοιαύτην συμφορὰν κττ. Ὡστε δὲν πρόκειται περὶ τύπου εὐκτικῆς *φυλάξοι*, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῇ. Ὁμοία ἀποσιώπησις τοῦ *νὰ* καὶ εἰς τὸ *θεὸς σχωρέσ' τὰ πεθαμένα σου! τὸν ἔχουν μὴ στάξῃ καὶ τὸν βρέξῃ* = τὸν προσέχουν νὰ μὴ τυχὸν στάξῃ καὶ τὸν βρέξῃ, *φοῦρνος μὴν καπνίσῃ! κλπ.*

κάθε καρυδιᾶς καρύδι.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπων πάσης μὲν προελεύσεως καὶ δὴ ποικίλων βαθμῶν μορφώσεως, πολιτισμοῦ, ἐπαγγέλματος κττ., ἀλλὰ συνοικούντων ἢ συνεργομένων εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ποσότητα καρυδιῶν ἐκ διαφόρων δένδρων προερχομένων καὶ ἐπομένως ποικίλων μεγεθῶν καὶ ποιότητων.

κάνω τὴν πάπια, τὸ κορόιδο.

Ἐπειδὴ ἡ *πάπια* φαίνεται ἥσυχον καὶ ἡμερον ζῶον, ἐλέχθη ἡ φράσις *κάνω τὴν πάπια* = ὑποκρίνομαι τὸν ἀμέτοχον κακῆς πράξεως, προσποιοῦμαι τὸν ἀθῶον.

¹ Λαογραφία, σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, 6, 490.

Ὁμοία μεταφορὰ ἐδημιούργησε καὶ τὴν φράσιν *κάνω τὸ κορόιδο*—ὑποκρίνομαι ὅτι δὲν ἐννοῶ, προσποιοῦμαι τὸν βλαῖκα, διότι τὸ *κορόιδο*, τὸ ὁποῖον κυριολεκτικῶς σημαίνει κουρεμένο γίδι, θεωρεῖται ὡς ἄξιον σκώμματος καὶ καθὰ τοιοῦτον νομίζεται καὶ ὡς βλακῶδες ζῶον.

κάνω τὸν νταῆ.

Ἡ φράσις μὲ τὴν Τουρκικὴν λέξιν *dayi-νταῆς* = θεῖος ἢ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ καθεστηκυίας ἡλικίας καὶ μὲ ἡῆθος γενναίου¹ λέγεται εἰρωνικῶς ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ καταπτοήσῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἐπιβληθῇ.

κόβω βόλτες, φέρνω βόλτα κτλ.

Ἄρκεται φράσεις τῆς κοινῆς ὠρμήθησαν ἀπὸ τὴν λέξιν *βόλτα* στηριζόμεναι εἰς τὴν σημασίαν τῆς περιστροφῆς ἢ τῆς σπείρας τοῦ κοχλίου. Τὸ κυριολεκτούμενον *κόβω βόλτες* = κάμνω σπειρώσεις εἰς κύλινδρον ἐλέχθη καὶ μεταφορικῶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ περιφέρομαι, περιπατῶ εἰς μέρος τι μετὰ στροφῶν, οἷον *κόβω βόλτες ᾗς τὴν πλατεῖα*. Συνώνυμος εἶναι καὶ ἡ φράσις *φέρνω βόλτες* πρότερον κυριολεκτουμένη, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ *φέρνω βόλτα τὸ σκοινί* = περιελίσσω. Καὶ ἄλλη μεταφορικὴ ἀπεδῶ *τὸν φέρνω βόλτα* = περιφέρομαι περὶ αὐτόν, τὸν κλωθογυρίζω, προσπαθῶ νὰ προσοικειωθῶ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὠφεληθῶ ἀπ' αὐτόν. Καὶ περαιτέρω *τὰ φέρνω βόλτα* (ἐνν. τὰ πράγματα) = τὰ καταφέρνω, τὰ διευθετῶ. *Παίρνει τὴ βόλτα τῆς ἢ βίδα* σημαίνει προχωρεῖ ἀκωλύτως ἢ κοχλίωσις καὶ ἐντεῦθεν μεταφορικῶς *παίρνω βόλτα* = φεύγω. Ἐκ τῆς κυριολεκτουμένης πάντως προήλθαν καὶ αἱ φράσεις *παίρνω τὴν κάτω βόλτα* = καταρρέω, καταπίπτω χωρὶς ἐλπίδα ἀνορθώσεως καὶ *παίρνω τὴν ἀπάνω βόλτα* = παραφρονῶ².

κόβω δαγκωνιά, τσιμπιά.

Ἐπειδὴ δάκνων τις ἢ συμπιέζων διὰ τῶν ὀνύχων εἶναι εὐκόλον νὰ κόψῃ τὸ δέρμα, ὑπεισηλθεν ἡ ἐννοία τοῦ *κόβω* εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ *δαγκώνω* καὶ *τσιμπῶ*. Ὅθεν ἀντὶ τοῦ *δαγκώνω* καὶ *κάνω δαγκωνιά* (τομὴν διὰ τοῦ δήγματος), *τσιμπῶ* καὶ *κάνω τσιμπιά* (τομὴν διὰ τῆς συμπίεσεως τῶν ὀνύχων) ἐλέχθη βραχυλογικῶς *κόβω δαγκωνιά* = δαγκώνω καὶ *κόβω τσιμπιά* = τσιμπῶ.

κοντὸς ψαλμὸς ἀλληλοῦια.

Ὁ βραχύτερος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος εἶναι ἡ λέξις *ἀλληλοῦια*. Διὰ τοῦτο πρὸς δήλωσιν συντόμου ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς ἢ προσευχῆς ἐπλάσθη ἡ ἀνωτέρω βραχυ-

¹ I. Κλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1067 β.

² Τὸ ὕλικόν τοῦ ἄρθρου ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

λογική φράσις ἐκ τῆς πλήρους *ὁ κοντός ψαλμός εἶναι τὸ ἀλληλοῦια*. Εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς συνετέλεσεν ἀναμφισβητήτως ἡ ψυχολογικὴ ἀντίθεσις πρὸς τὰς μακρὰς προσευχὰς καὶ τελετάς, αἱ ὁποῖαι συμβαίνει νὰ προξενοῦν κόπωσιν. Μεταφορικῶς λέγεται καὶ ἐπὶ συζητήσεως ἢ ὑποθέσεως, ἡ ὁποία πρέπει συντόμως νὰ τελειώσῃ ¹.

λούζω μὲ βρισιές.

Ἐδῶ πάντως πρόκειται κάποια τολμηρὰ μεταφορὰ ὅχι κατ' εὐθείαν ἀπὸ φυσικὴν πράξιν, διότι λούζει κανεὶς μὲ νερό, ὅχι ὅμως καὶ μὲ λόγους, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλην τινὰ ὁμοίως μεταφορικὴν φράσιν. Εἶναι γνωστὴ ἡ πράξις τοῦ φτυσίματος δηλωτικὴ ἐσχάτης περιφρονήσεως, καθ' ἣν οἶονεὶ λούζομεν μὲ τὰ πολλὰ σάλια ἐκεῖνον ποὺ θέλομεν νὰ ἐξυτελίσωμεν. Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἔχω συνειδητὴν τὴν φράσιν *λούζω μὲ σάλια* κατὰ τὸ *λούζω μὲ νερό* ἐπὶ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας, πάντως ὅμως θὰ ἐλέχθη ἢ θὰ λέγεται καὶ κατ' αὐτὴν ἐπλάσθη τὸ *λούζω μὲ βρισιές*. Λέγεται καὶ *τοῦ τρανάω ἓνα λούσιμο* ἐννοεῖται μὲ βρισιές = ὑβρίζω, ἐξυβρίζω.

μαζεύει γράμματα, ὑπογραφές κτλ.

Ἡ φράσις λεγομένη ἐπὶ τοῦ ἐτοιμοθανάτου ἐγεννήθη ὡς ἐξῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ μοιρολόγια ὅχι μόνον αἱ οἰκεῖαι ἀλλὰ καὶ αἱ ξέναι γυναῖκες παρακαλοῦν τὸν νεκρὸν νὰ φέρῃ μηνύματα εἰς τοὺς πέραν τοῦ τάφου συγγενεῖς των. Εἰς τὴν λαϊκὴν φαντασίαν αὐτὸς παρίσταται ὡς ἀγγελιοφόρος, ὡς κομιστὴς ἐπιστολῶν τῶν ζώντων πρὸς τοὺς νεκρούς. Ἀλλὰ αἱ ἐπιστολαὶ ὑπογράφονται καὶ ὁ μέλλον ν' ἀποθάνῃ *μαζεύει ὑπογραφές* = ὑπογεγραμμένας ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας θὰ κομίσῃ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Λέγεται καὶ *μαζεύει γράμματα, γραφές*.

μέγας εἶ, Κύριε!

Εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ τῶν Φώτων φέρεται ἡ ἐκφώνησις « μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου! ». Αἱ λέξεις *θαυμαστὰ ἔργα* καὶ *θαυμασίων* ἔγιναν αἰτία ἢ ἐκφώνησις ὀλόκληρος, ἐπειδὴ δὲν κατενοήθη, νὰ ληφθῇ κατ' ἀρχὰς ὡς φράσις ἐπὶ παραδόξων ἀκουσμάτων ἢ πραγμάτων. Κατόπιν ὅμως ἡ ἔμφυτος τάσις πρὸς τὴν βραχυλογίαν ἔγινεν αἰτία νὰ περικοπῇ ἢ μακρὰ φράσις εἰς τὴν *μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου!* ὅπως ὄντως καὶ οὕτω ἀκούεται, τέλος δὲ εἰς τὴν βραχυτάτην *μέγας εἶ, Κύριε!* ἡ ὁποία φυσικὰ διετήρησε τὴν ἀρχικὴν σημασίαν, ἂν καὶ ἔπαυσαν ν' ἀκούωνται τὰ θαυμαστὰ ἔργα καὶ τὰ θαυμάσια.

¹ Ἴδὲ Ἱστορικὸν Λεξικόν.

μένω ἔξω τοῦ νυμφῶνος κτλ.

Ἐκ τῆν εὐαγγελικὴν παραβολὴν τῶν μωρῶν παρθένων, εἰς τὰς ὁποίας ἐκλείσθη ἡ θύρα τοῦ νυμφῶνος καὶ ἔμειναν ἔξω¹, ἐγεννήθησαν αἱ φράσεις **μένω ἔξω τοῦ νυμφῶνος** = ἀποκλείομαι ἀπὸ συγκέντρωσιν συνήθως χαρμόσυνον, ἑορτὴν κττ. καὶ ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὸ νυμφῶνα διὰ γυναῖκα, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἄγαμος, κατήντησε γεροντοκόρη.

μὲ ξένα κόλλυβα.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιδιώκοντος νὰ ὠφελῆθῃ δαπάναις ἄλλων, ὡς ἐὰν ἤθελε νὰ μνημονευθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώτων τῆς οἰκογενείας του **μὲ ξένα κόλλυβα**, δηλαδὴ ἐπὶ δίσκου ξένων κολλύβων.

μιά και καλή.

Ἐπὶ πράξεως ἅπαξ ἀλλὰ καλῶς γενομένης θὰ ἔχει λεχθῆ **μιά φορά και καλή φορά** = **μιά φορά και καλά** ἀντὶ τῶν πολλῶν ἀλλ' ἀτελῶν ἢ ἡμιτελῶν πράξεων. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε πράξις καλῶς γενομένη νὰ μὴ παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῆ, τὸ **μιά και καλή** κατήντησεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἅπαξ διὰ παντός.

μιά σου και μιά μου.

Ἐκ τὰς πλήρεις φράσεις **μιά φορά δική σου και μιά φορά δική μου** ἐγεννήθη βραχυλογικῶς τὸ **μιά μου και μιά σου** = σειρά μου και σειρά σου, ἴητοι ὄχι πάντοτε ἐσύ, ἀλλ' ἐκ περιτροπῆς, πότε ἐσύ, πότε ἐγώ.

μοῦ βγαίνει ξινὸ κτλ.

Εἶναι γνωστὸν τὸ αἶσθημα τῆς **ξινίλας**, τὸ ὁποῖον ἐνίοτε αἰσθάνεται κανεὶς εἰς τὴν μύτην, ὅταν κάμνη ἑμετόν. Λέγεται λοιπὸν **μοῦ βγαίνει τὸ φαεῖ ἀπὸ τῆ μύτη**, ἀλλὰ καὶ **μοῦ βγαίνει ξινὸ τὸ φαεῖ**. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐχάριστον πρᾶγμα νὰ βγάξῃ κανεὶς τὸ φαεῖ* πὸν τρώγει, ἐπεκράτησαν αἱ φράσεις αὗται μὲ ἔννοιαν μεταφορικὴν. Λέγονται, ὅταν δυσάρεστα ἐπεισόδια τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς ἢ ἄλλοι λόγοι γενικώτεροι δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἡρεμον ἀπόλαυσιν τῆς τροφῆς. Ἀλλὰ δὲν περιορίσθη ἡ μεταφορὰ ἕως ἐδῶ. Ἐπεξετάθη περαιτέρω καὶ περιέλαβε γενικώτερον ὅλα τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα εὐχαρίστου ἀπολαύσεως. Οὕτω λέγεται **μοῦ βγαίνει ξινὸς ὁ περίπατος, ὁ χορὸς κττ., μοῦ βγῆκε ξινὴ ἢ διασκέδασι, ἢ ἐκδρομὴ κττ., μοῦ βγῆκε ξινὸ τὸ φόρεμα κττ., μοῦ βγαλε ξινὸ τὸ καλὸ πὸν μοῦ ἔκαμε** = μοῦ ἔκαμε ἓνα καλὸ καὶ κατόπιν ἔξ αἰτίας αὐτοῦ μὲ δυσ-

¹ Ματθ. 25, 1 — 12.

ηρέστησεν. Ὡστε ἡ δυσαρέσκεια τῆς *ξινίλας* ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὸ φαεῖ εἰς τὸ φόρεμα καὶ ἀπὸ τοῦτο εἰς τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν τοῦ καλοῦ. Τοιαῦται εἶναι αἱ τολμηραὶ μεταφοραί, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς γλώσσης.

μοῦ βγῆκε τὸ λάδι, ἡ πίστι, ἡ Παναγιά.

Ὅταν κουραζώμεθα ἢ τάλαιπωρούμεθα πολύ, συνηθίζομεν νὰ λέγωμεν *μοῦ βγῆκε τὸ λάδι*, ὅπου ἀναμφιβόλως ἔννοεῖται τὸ ἔλαιον τοῦ βαπτίσματος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν ἔκκρισιν τοῦ ἰδρωτός, δηλαδὴ ἔννοοῦμεν ὅτι μαζί μὲ τὸν ἰδρῶτα ἔφυγε καὶ τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔλαιον τοῦ βαπτίσματος συμβολίζει κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν τὴν ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, κατήντησε τὸ *λάδι* συνώνυμον τοῦ *πίστι*, διὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ *μοῦ βγῆκε ἡ πίστι*. Ἐπειτα δὲ *μοῦ βγῆκε ἡ Παναγιά*, διότι διὰ τὸν λαὸν ἡ Παναγία εἶναι αὐτὴ ἡ πίστις. Τὰς ταυτοσήμους καὶ ἀμεταβάτου χρήσεως φράσεις αὐτὰς ἠκολούθησαν εὐκόλα αἱ μεταβατικῆς χρήσεως *μοῦ βγάζουν τὸ λάδι, τὴν πίστι, τὴν Παναγιά* = μὲ κουράζουν, μὲ τάλαιπωροῦν πολύ.

μοῦ γίνεται στενὸς κορσές.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ συσφίγγοντος τὸ σῶμα κορσὲ ἐλέχθη ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου πιέζοντος ἡμᾶς καὶ οὕτω καθισταμένου ὀχληροῦ καὶ ἀνυποφόρου.

μοῦ κατεβαίνει.

Ἐπειδὴ νομίζεται ὅτι αἱ σκέψεις εἰς τὸν ἄνθρωπον κατέρχονται ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἡ φράσις *μοῦ κατεβαίνει* σημαίνει μοῦ ἐπέρχεται ἡ σκέψις ὑπονοουμένου τοῦ προσδιορισμοῦ ᾗς τὸ *μυαλὸ* ἢ ᾗς τὸ *νοῦ* ἢ ᾗς τὸ *κεφάλι*. Ἡ δὲ φράσις *λέει ὅ,τι τοῦ κατεβαίνει* ἢ *ὅ,τι τοῦ κατέβη* σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ ἀρχαία « ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἔλθη γλῶτταν », πράγματα δηλαδὴ παράλογα καὶ ἀσυνάρτητα.

μπαίνω ᾗς τὸ ράφι, κάθομαι ᾗς τὸ ράφι κτλ.

Ἡ ὀριζοντία σανὶς ἢ προσηρμοσμένη ἐγκαρσίως εἰς τὸν τοῖχον καὶ χρησιμεύουσα εἰς ἀπόθεσιν πραγμάτων λέγεται *ράφι*. Καὶ ἐπειδὴ συμβαίνει κάποτε νὰ τοποθετοῦνται ἐκεῖ πράγματα ὅχι τῆς ἀμέσου χρήσεως, τῆς ἀμέσου ἀνάγκης, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἔχωμεν πρόχειρα, ἐλέχθη ἡ φράσις *μπῆκε ᾗς τὸ ράφι* διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησαμεν, τὸ ἐβάλαμεν ἐκεῖ ὡς μὴ χρήσιμον ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἀπεδῶ ἐγεννήθη ἡ μεταφορικὴ ἔννοια τῆς φράσεως διὰ κόρην, ἡ ὁποῖα δὲν ἔχει πλέον ἐλπίδα γάμου. Ἀναλογικῶς πρὸς αὐτὴν ἐλέχθη καὶ μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν *ἔκατσε ᾗς τὸ ράφι* καὶ *ἔμεινε ᾗς τὸ ράφι*. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐπάλληλα ράφια, δύο ἢ τρία, ἕκαστον

δὲ πρᾶγμα ἀναλόγως τῆς πολλῆς ἢ ὀλίγης χρήσεως τοποθετεῖται εἴτε εἰς τὸ πρῶτον, τὸ χαμηλότερον, διὰ νὰ εἶναι πλέον πρόχειρον, εἴτε εἰς τὸ δεύτερον εἴτε καὶ εἰς τὸ τρίτον, ὅταν σπανίως ἢ οὐδόλως χρησιμοποιῆται, ὁ λαὸς χαριτολογῶν λέγει **ἀνέβηκε ᾽ς τὸ πρῶτο ράφι** διὰ κόρην, ἢ ὁποῖα ὀλίγας ἐλπίδας γάμου ἔχει, **ἀνέβηκε ᾽ς τὸ δεύτερο ράφι**, ὅταν ἐλάχισται ὑπάρχουν ἐλπίδες, καὶ **ἀνέβηκε ᾽ς τὸ τρίτο ράφι**, ὅταν ὡς γεροντοκόρη πλέον δὲν ἔχη καμμίαν.

νῦν καὶ αἰί, νῦν καὶ ἀμήν.

Αἱ εὐχαὶ καὶ ἐκφωνήσεις τῆς ἐκκλησίας καταλήγουν εἰς τὴν φράσιν « νῦν καὶ αἰί καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν », πάσης δὲ ἀκολουθίας καὶ τελετῆς ἢ τελευταία λέξις τῆς « ἀπολύσεως » εἶναι τὸ « ἀμήν ». Ἐντεῦθεν ἐλέχθησαν αἱ φράσεις βραχυλογικῶς μὲν **νῦν καὶ αἰί**, κατὰ σύμφυρσιν δὲ **νῦν καὶ ἀμήν**, σημαίνουσαι τὸ τέλος ἀλλὰ μὲ ἰδιαιτέραν τινὰ σημασιολογικὴν ἀπόχρωσιν, δηλαδὴ τέλος ἀπροχώρητον, οἷον **τὰ πράγματα ἔφτασαν ᾽ς τὸ νῦν καὶ ἀμήν**, ἦτοι εἰς σημεῖον, πέραν τοῦ ὁποίου δὲν πρόκειται πλέον νὰ συνεχισθῇ ἢ οἰαδήποτε κατάστασις καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ ληφθῇ ὅπωςδήποτε μία ἀπόφασις. Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς. Ὅπως ἀκούοντες τὸ **ἀμήν** τῆς ἀπολύσεως πρέπει νὰ πάρωμεν τὴν ἀπόφασιν, ὅτι δὲν θὰ λεχθῇ πλέον τίποτε καὶ ὀφείλομεν ν' ἀποχωρήσωμεν ἀπὸ τὸν ναόν, οὕτω καὶ εἰς περιστασιὶν πὸν μία κατάστασις πραγμάτων φθάνει εἰς σημεῖον ἀπροχώρητον πρέπει νὰ μεταβάλωμεν σκέψεις καὶ νὰ ἐνεργήσωμεν κατ' ἄλλον τρόπον¹.

ξεραῖλα ᾽ς τὴν ἀγάπη μας.

Ἡ φράσις δηλοῖ χαριτολόγον παράπονον διὰ τὴν ἔλλειψιν ὑλικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀγάπης, συνήθως διὰ τὴν ἔλλειψιν περιποιήσεων εἰς ποτὰ καὶ τροφάς. Ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον κυριολεκτουμένην **ξεραῖλα ᾽ς τὰ χωράφια κττ.** τὴν δηλοῦσαν ξηρασίαν δι' ἀνομβρίαν.

ὁ νοῦς του ᾽ς τὸ κεχρί.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἔχοντος ἔμμονον ἐπιθυμίαν ὄρισμένου πράγματος, τοῦ ὁποίου ἢ ἀπόκτησις ἀποτελεῖ ἀδιάλειπτον μέλημά του, λέγεται κατὰ μεταφορὰν **ὁ νοῦς τοῦ πουλλιοῦ ᾽ς τὸ κεχρί** καὶ βραχυλογικῶς **ὁ νοῦς του ᾽ς τὸ κεχρί** καὶ βραχυλογικώτερα **ἐκεῖνος τὸ κεχρί**.

ὅπου ὅπου, ὅπως ὅπως.

Ἀπὸ ἐκφράσεις, ὁποῖαι **νὰ κάισης, νὰ κοιμηθῆς, νὰ σταθῆς ὅπου μπορεῖς** καὶ **κάνε το, τελείωσε το, φτειάξε το ὅπως μπορεῖς κττ.**, ἐκφερομένας μάλιστα

¹ Πβ. καὶ Δ. Λουκάτον ἐν Νέα Ἑστία τόμ. 20, 1573

ἐπαλλήλας λόγῳ ψυχολογικῆς βίας, καθ' ἃς ὁ λέγων ἀδιαφορεῖ τελείως διὰ τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ εἶναι οἰοιδήποτε, ἐνδιαφέρεται δὲ μόνον διὰ τὴν πρᾶξιν, ἐγεννήθησαν αἱ ἀναδιπλωμένοι βραχυλογικαὶ φράσεις *ὅπου ὅπου* = ὀπουδήποτε καὶ *ὅπως ὅπως*¹ = ὀπωσδήποτε, καθ' οἷονδήποτε τρόπον καλὸν ἢ κακὸν ἀδιάφορον. Οὕτω λέγεται *κοιμᾶται, τρώει ὅπου ὅπου κττ., νὰ τὸ κάμης, νὰ τὸ τελειώσης ὅπως ὅπως κττ.*

ὄσοι πιστοί.

Ἐκ τῆς λειτουργικῆς ἐκφωνήσεως « ὄσοι κατηγούμενοι προέλθετε, οἱ κατηγούμενοι προέλθετε, μὴ τις τῶν κατηγουμένων, ὄσοι πιστοὶ » ἐννοεῖται « μείνατε » ἐπεκράτησε τὸ *ὄσοι πιστοὶ* νὰ λέγεται, ὅταν καλοῦνται νὰ ἔλθουν ὄσοι θέλουν. Τὸ νόημα εἶναι βέβαια ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου, νὰ μείνουν ὄσοι εἶναι πιστοὶ καὶ ὄχι νὰ ἔλθουν ὄσοι θέλουν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς φράσεις, ἔγινε τελεία παρανόησις καὶ τὸ ρῆμά « προέλθετε » ἀπεδόθη καὶ εἰς τὸ « πιστοὶ » χωρὶς ὠρισμένην καὶ τοῦτο σημασίαν.

πάει γόνα.

Εἰς τινὰς περιπτώσεις πρὸς δήλωσιν πλησιονῆς λέγεται ἡ φράσις *πάει γόνα*, οἷον *ἔφαγε ξύλο ποὺ πάει γόνα* (ἐδάρη καθ' ὑπερβολήν), *πίνει κρασί ποὺ πάει γόνα κττ.* Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάγεται εἰς φράσεις, ὅπου τὸ ὕψος τοῦ ποδὸς μέχρι τοῦ γόνατος λαμβάνεται ὡς τεκμήριον πλησιονῆς πράγματος. Π.χ. λέγεται *ἔρριξε χιόνι ποὺ πάει ὡς τὸ γόνα, χώνεται ᾿ς τὴ λάσπη ποὺ πάει ὡς τὸ γόνα.* Ὡστε τὸ *πάει γόνα* εἶναι βραχυλογία καὶ χρησιμοποιεῖται μεταφορικῶς.

πάει καπνὸς κτλ.

Λέγεται κοινῶς *γίνομαι καπνὸς* = ἐξαφανίζομαι τάχιστα ὡς ὁ διαλυόμενος καπνὸς καὶ *ἔφαγε ξύλο ποὺ ἔγινε καπνὸς* = ἐδάρη τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε μόλις ἐσώθη τραπεῖς εἰς φυγὴν καὶ ἐξαφανισθεὶς ὡς καπνός. Ἐπειτα *ἔφαγε ξύλο ποὺ πῆγε καπνός*, τὸ ὅποιον εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ *σάν*, ἀντὶ *σάν καπνός*. Ἡ φράσις ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ἐπὶ παιδίου δυστροποῦντος νὰ πάγῃ κάπου καὶ κατόπιν δαρμοῦ ἰσχυροῦ ἀναγκασθέντος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν τάχιστα καὶ γεννήσαντος τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ταχίστου ἐξαφανισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις τὸ *πῆγε σάν καπνός* καὶ βραχυλογικῶς *πῆγε καπνός* ἐκφράζει ἐννοίαν θεωρου-

¹ Ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Σύνταξιν, ἐν Ἀθήναις 1928, σελ. 62 ὁμιλῶν περὶ τῆς χρήσεως καὶ ὄχι τῆς γενέσεως τοῦ ἐπιρρήματος τούτου λέγει ὅτι λέγεται καὶ ἐν συνδέσει μετὰ τοῦ *καὶ ὡς ὅπως καὶ ὅπως*, τὸ ὅποιον ἐγὼ δὲν τὸ αἰσθάνομαι ὡς κοινόν, ἴσως εἶναι ἰδιωματικόν.

μένην ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ὑπερβολικοῦ δαρμοῦ, ἢ φράσις *πῆγε καπνὸς* καὶ περαιτέρω *πάει καπνὸς* μετέστη ἀπλῶς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ καθ' ὑπερβολὴν γινομένου, ὅπερ ἐκφράζει ἢ προηγουμένη πρότασις, τὴν ὁποίαν κατὰ σύνταξιν προσδιορίζει συμπερασματικῶς, οἷον *τρῶει ξύλο ποὺ πάει καπνός, κάνει κλεψιὲς ποὺ πάει καπνὸς κττ.*

πάει κατὰ διαβόλου, κατὰ Καπερναοῦμ κτλ.

Αἱ φράσεις *πάει κατὰ διαβόλου, κατ' ἀνέμου, κατὰ κρημνοῦ* λέγονται ἐπὶ ἀνθρώπου καταστρεφομένου ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς. Καὶ ἀρατικῶς *κατὰ διαβόλου! κατ' ἀνέμου!* (ἐνν. πῆγαινε) = εἰς ὄλεθρον, « ἐς κόρακας! » Ὅτι ἔχομεν ἐδῶ φράσεις βραχυλογικὰς τὸ διδασκόμεθα ἀπὸ ὁμοίας ἀρχῆς ιδιωματικὰς τοιαύτας, εἰς τὰς ὁποίας εὐκόλα ἐννοεῖται τὸ παραλειπόμενον οὐσιαστικόν. Κατὰ πληροφορίας τοῦ Ἐρχειοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς τὰ Μέγαρα *πάω κατ' ἀμπελιοῦ* σημαίνει κατὰ τὸν δρόμον τοῦ ἀμπελιοῦ, εἰς τὸ ἀμπέλι, εἰς τὴν Θράκην *κατὰ ἡλιοῦ* = πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἡλίου, εἰς τὴν Ἡπειρον *κατὰ ἡλιοῦ, κατὰ κρημνοῦ* = πρὸς τὴν ὄψιν καὶ ἔπειτα ἀπέναντι τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ κρημνοῦ, εἰς τὰ Καλάβρυτα *κατὰ θεοῦ* = πρὸς τὸ μέρος τοῦ θεοῦ, οἷον *κατὰ θεοῦ φαίνεται τὸ δέντρο*, ὅταν αὐτὸ εἶναι ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν βουνοῦ καὶ ὀπισθὲν του φαίνεται ὁ οὐρανός, τέλος εἰς τὴν Μύκονον *κατὰ θεοῦ* = κατὰ τὸν δρόμον, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ.

Ἐφοῦ λοιπὸν *πάει κατὰ θεοῦ* σημαίνει πηγαίνει εἰς τὸν δρόμον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ ἠθικὴν εὐδαιμονίαν, τὸ ἀντίθετον *πάει κατὰ διαβόλου* κατὰ τὸν ψυχολογικὸν νόμον τοῦ συνειρμοῦ ἀντιθέτων ἐννοιῶν ἐδήλωσεν ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον, ἦτοι *πάει* εἰς ὄλεθρον ἠθικὸν καὶ ὑλικόν. Κατὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ *πάει κατ' ἀνέμου* (παρασύρεται ἀπὸ θύελλαν καὶ ἐξαφανίζεται), *πάει κατὰ κρημνοῦ* (κατακρημνίζεται καὶ ἐξαφανίζεται).

Ἡ δὲ γένεσις τῆς συνωνύμου φράσεως *πάει κατὰ Καπερναοῦμ* ὀφείλεται εἰς τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον, ὅπου ὁ Ἰησοῦς φέρεται ταλανίζων πόλεις τινάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Καπερναοῦμ. « Οὐαὶ σοι, Χοραζὶν, οὐαὶ σοι, Βηθσαϊδά... Καὶ σύ, Καπερναοῦμ, ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα, ἕως Ἄδου καταβιβασθήσῃ »¹. Ἡ οὕτως ἀρατικῶς ἐκφερομένη ρῆσις ἐγέννησε τὴν φράσιν λεγομένην καὶ ἀρατικῶς *ἄμε κατὰ Καπερναοῦμ!*

Ταυτὸσημος εἶναι καὶ ἡ φράσις *πάει κατὰ Ἰσραὴλ* γεννηθεῖσα κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἀνωτέρω φράσεων ὁμοίως ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν περικοπὴν « οὐκ ἀπεστάλην, εἰμὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ »². Ἐδῶ δὲν πρόκειται

¹ Ματθ. 11, 21—3 καὶ Λουκ. 9, 13—5.

² Ματθ. 15, 24.

βέβαια ταλανισμός, ἀλλ' ὁ λαὸς πλάττει τὴν γλῶσσαν κατὰ νόμους ψυχολογικοὺς μὴ ὑποκειμένους εἰς τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς. Ἀκούων συχνὰ τὰ *πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ* καὶ τὴν γνωστὴν ἐκκλησιαστικὴν φράσιν *ἀπολωλὸς πρόβατον* λεγομένην μεταφορικῶς ἐπὶ τοῦ ἠθικῶς διεφθαρμένου καὶ κατεστραμένου ἕκαμεν ἓνα συνδυασμὸν καὶ ἐνόμισεν ὅτι τὸ *ἀπολωλὸς πρόβατον οἴκου Ἰσραήλ* ἐν τῷ συνόλω δύναται νὰ λεχθῆ μετὰ τὴν αὐτὴν καὶ τὸ *ἀπολωλὸς πρόβατον* σημασίαν καὶ κατὰ τὸ *πάει κατὰ Καπερναοῦμ* ἔπλασε τὸ *πάει κατὰ Ἰσραήλ* = πάει ὡς ἀπολωλὸς πρόβατον, καὶ ἀρατικῶς *ἄμε κατὰ Ἰσραήλ!*

Εἰς τὴν Αἰτωλίαν λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἀκαταλόγιστου *εἶναι κατὰ Ἰσραήλ*, δηλ. εἶναι ἄξιος δλέθρου ὡς ἀνισόρροπος.

παίζω μ' ἀνοιχτὰ χαρτιά, τὸ τελευταῖο χαρτὶ κτλ.

Ἡ πρώτη φράσις κυριολεκτεῖται εἰς τὰ παιγνιόχαρτα, εἶναι δὲ καὶ μεταφορικῶς κοινόχρηστος μετὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὁμιλῶ ἢ ἐνεργῶ ὄχι κρυφίως ἢ συγκεκαλυμμένως, ἀλλ' ἀπροκαλύπτως καὶ φανερά. Κυρίως καὶ μεταφορικῶς λέγεται καὶ *ἀνοίγω τὰ χαρτιά μου*, μόνον δὲ μεταφορικῶς *συζητῶ, μιλῶ μ' ἀνοιχτὰ χαρτιά*.

Ἡ δευτέρα φράσις *παίζω τὸ τελευταῖο μου χαρτὶ* σημαίνει ὁμοίως ἐκ μεταφορᾶς τῶν παιγνιοχάρτων θέτω εἰς ἐνέργειαν τὸ ἐναπομεῖναν εἰς ἐμὲ τελευταῖον μέσον διὰ ν' ἀποτρέψω τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν.

παίρνω μυρωδιά.

Ἀπὸ τὴν ἰκανότητα τῶν κυνηγετικῶν σκύλων ν' ἀνακαλύπτουν διὰ τῆς ὀσφρήσεως καὶ ἰχνηλασίας τὸ κρυπτόμενον θήραμα τὸ *παίρνω μυρωδιά* ἐδήλωσε μεταφορικῶς ἐννοῶ. Καὶ περαιτέρω ὡς περιφραστικὸν μεταβατικὸν ῥῆμα *τὸν παίρνω μυρωδιά* = τὸν ἀνακαλύπτω ποῦ εὐρίσκεται, ἐννοῶ τὴν πραγματικὴν κατάστασίν του, καταλαμβάνω τὰς σκέψεις του, τοὺς σκοπούς του κττ. Εἶναι εὐεξήγητον ὅτι ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτεται παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, διότι πρόκειται μεταφορὰ ἀπὸ τὰ κρυπτόμενα καὶ ἀνακαλυπτόμενα θηράματα.

παίρνω τὰ βουνά.

Ἐπειδὴ οἱ κυριευόμενοι ἀπὸ μανίαν συμβαίνει πολλάκις ὡς ὑπὸ δαίμονος ἔλαννόμενοι νὰ τρέπωνται εἰς τὰ βουνά, ἡ φράσις κατήνησεν εἰς τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ *τρελλαίνομαι, παραφρονῶ*.

παννὶ μὲ παννί.

Ὅταν τὸ θυλάκιον εἶναι ἄδειον ἀπὸ χρήματα, προσεγγίζουσιν καὶ συγκολλῶνται

αί ἐσωτερικαὶ πλευραὶ του. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη *τσέπη παννὶ μὲ παννὶ* = ἐντελῶς κενή, *μένω παννὶ μὲ παννὶ* = χωρὶς ὀβολόν, ἀπένταρος.

πάω μὲ τὰ νερά του, τὸν φέρνω ᾽ς τὰ νερά μου.

Ὅταν δὲν θέλω νὰ δυσαρεστήσω ἓνα ἄνθρωπον ἀντιλέγων ἢ διαφωνῶν, ἀλλὰ σκοπίμως συμφωνῶ εἰς ὅ,τι λέγει καὶ κάμνω ὅ,τι θέλει, τότε *πάω μὲ τὰ νερά του*, καθὼς τὸ πλοῖον ποὺ πλέει κατὰ τὴν φορὰν τῶν ρευμάτων. Ἀντιστρόφως, ὅταν τὸν πείθω νὰ συμφωνήσῃ μαζί μου καὶ νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλω, τότε *τὸν φέρνω ᾽ς τὰ νερά μου*.

ποὺ νά!

Μετὰ πρότασιν ἀρνητικὴν ἢ ἔκφρασις *ποὺ νά* ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν ἐνδοτικὸν σύνδεσμον *καὶ ἄν*, οἷον *δὲν τὸ θέλω ποὺ νά! δὲν τὸν παίρνω ποὺ νά! κττ.* Ὡς ἕκαστος ἐννοεῖ, ἢ ἑλλιπῆς ἐνδοτικὴ πρότασις δύναται νὰ συμπληρωθῇ ὄλως αὐθαιρέτως, οἷον *δὲν τὸ τρώγω ποὺ νά ξέρω πὼς θὰ πεθάνω ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν παίρνω ποὺ νά χαλάσῃ ὁ κόσμος ἢ ποὺ νά μὲ σκοτώσετε ἢ ποὺ νά ᾽ναι χρυσὸς κι ἅγιος κττ.* Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν γίνῃ ἡ συμπλήρωσις, τὸ νόημα τῆς ἐκφράσεως *ποὺ νά* ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν φράσιν *μὲ κανένα τρόπο*, λ.χ. *δὲν τὸ λέω ποὺ νά* = μὲ κανένα τρόπον δὲν μπορῶ ν' ἀναγκασθῶ νὰ τὸ εἶπω.

σὰ νερό, μέσ' ᾽ς τὸ νερό.

Κοινόχρηστος εἶναι εἰς τὴν σχολικὴν γλῶσσαν ἡ φράσις *τὸ ξέρω τὸ μάθημα σὰ νερό* ἢ *τὸ ξέρω νεράκι* = τὸ ἔχω ἀπομνημονεύσει ἐντελῶς καὶ ἠμπορῶ νὰ τὸ εἶπω ἐκ στήθους εὐκόλως χωρὶς νὰ κομπιάζω καὶ χωρὶς νὰ κάμνω λάθη, δηλαδὴ νὰ ρέουν ἀπὸ τὸ στόμα μου τὰ λόγια καθὼς τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν βρύσην. Ἡ μεταφορὰ τοῦ ρέοντος ὕδατος εἰς τὸν λόγον εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ Ὅμηρου εἰπόντος τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο περὶ τῆς εὐγλωττίας τοῦ Νέστορος « τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ρέεν αὐδὴ ».

Ἐποθέτω ὅτι ἀπὸ τὴν οἰονεὶ εἰκονικὴν αὐτὴν παράστασιν τοῦ ἀκωλύτως ρέοντος ὕδατος καὶ λόγου ἐγεννήθη ἡ ἔννοια τῆς εὐκολίας καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη ἡ φράσις *μέσ' ᾽ς τὸ νερό* = εὐχερῶς, οἷον *κέρδισα μέσ' ᾽ς τὸ νερὸ τόσες δραχμές*.

σηκώνει μπαϊράκι, παντιέρα.

Ἐπειδὴ ὁ ἐπαναστατῶν ἐναντίον ξένου κατακτητοῦ ἢ καὶ τυραννικοῦ καθεστῶτος ὑψώνει ἰδικὴν του σημαίαν ὡς σύμβολον τῆς πολιτικῆς του ἀνεξαρτησίας, ἐπεκράτησεν ἡ φράσις *σηκώνει μπαϊράκι* (Τουρκ. = σημαία) νὰ λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου συνήθως ὑποδεεστέρου, ὁ ὁποῖος ἐξεγείρεται κατὰ τῶν ἀνωτέρων του, παύει νὰ ὑπακούῃ, αὐθαδιάζει. Συνώνυμος φράσις *σηκώνει παντιέρα*.

σηκώνει νερό.

Όταν ζυμώνοντες παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ζύμη δὲν ἔχει πάρει ἀκόμη τὴν κατάλληλον σύστασιν ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ της, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται ἀκόμη ἀραίωσιν, λέγομεν *ἡ ζύμη σηκώνει νερό*. Κατὰ μεταφορὰν λέγομεν καὶ τὴν φράσιν *τὸ πράγμα σηκώνει νερό* διὰ ζήτημα ποῦ δὲν εἶναι σαφῶς καθωρισμένον, ζήτημα ποῦ δὲν εἶναι σαφές καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην εὐρυτέρας συζητήσεως καὶ διευκρινήσεως, ὥστε νὰ λάβῃ σαφῆ καὶ ἀναμφισβήτητον μορφήν.

᾽ς τὰ κομμάτια!

Λέγομεν τὴν ἀπειλητικὴν φράσιν *κομμάτια θὰ σὲ κάνω!*¹ καὶ ἐντονώτερον *κομμάτια καὶ παρτσάδια θὰ σὲ κάνω!* Ἀπεδῶ προέκυψεν ἡ ἀρατικὴ ἐπὶ πραγμάτων φράσις *κομμάτια νὰ γίνῃ!*, ἡ ὁποία συνήθως λέγεται μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἔστω, ἄς εἶναι, δέχομαι, ἐπὶ μικρᾶς δυνατῆς θυσίας ἢ ζημίας κρινομένης ἀνεκτῆς ἀντὶ τῆς οὕτω ἀποσοβουμένης μεγαλυτέρας, οἷον *ἂν εἶναι τόσο μόνο ἡ ζημία, κομμάτια νὰ γίνῃ! θὰ ὑποφέρω λίγο, κομμάτια νὰ γίνῃ!* ἔξυπακουομένου τοῦ *μὰ θὰ σωθῶ* ἢ ἄλλου τοιοῦτου. Ἀλλ' ὅταν δὲν δύναται νὰ κάμῃ κανεὶς κομμάτια ἐκεῖνον ποῦ ἀπειλεῖ — καὶ αὐτὸ συμβαίνει κανονικὰ — ἀντὶ νὰ τὸν κομματιάσῃ, δίδει τόπον τῆς ὀργῆς καὶ τὸν στέλνει *᾽ς τὰ κομμάτια*, ὅπως θὰ τὸν ἔστελνε καὶ *᾽ς τὸ διάβολο*. Οὕτω λοιπὸν προῆλθεν ἡ ἀρατικὴ φράσις *νὰ πάῃ ᾽ς τὰ κομμάτια*, δηλαδὴ ἐκεῖ ὅπου γίνεται κανεὶς κομμάτια.

᾽ς τὰ μαχαίρια.

Διὰ τοὺς δι' ὄπλων διαπληκτιζομένους λέγεται *ἔρχονται ᾽ς τὰ μαχαίρια*, δηλαδὴ φιλονικοῦντες φθάνουν εἰς τὴν χρῆσιν μαχαιρῶν. Κατόπιν ἡ φράσις μετέβη ἐκ τῆς κυριολεξίας εἰς γενικωτέραν ἔννοιαν πρὸς δήλωσιν σφοδρᾶς φιλονικίας. Μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν εὐχρηστοῦν καὶ αἱ φράσεις *εἶναι, βρίσκονται ᾽ς τὰ μαχαίρια*

᾽ς τὴν παρακάτω γειτονιά.

Ἡ φράσις λέγεται κατὰ παράλειψιν ρήματος, ὡς *ἄιτε, πήγαινε, νὰ πᾶς* καὶ ἔχει τὴν ἔννοιαν εὐσχήμου ἀποπομπῆς προσώπου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀρνούμεθα τὴν ζητουμένην χάριν. Τὴν ἀρχὴν ἔχει ἀπὸ τὴν ἀποπομπὴν ἐπαίτου, τὸν ὁποῖον μὴ θέλοντες νὰ ἐλεήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπογοητεύσωμεν, τὸν στέλνομεν εἰς ἄλλην γειτονίαν πλουσιωτέραν, ὅπου δύναται νὰ ἐλεηθῇ. Εἰς τὴν φράσιν ὑπάρχει εἰρωνεία.

¹ Τὴν φράσιν μεταφράζων ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον καθηγητῆς γυμνασίου Ἀθηνῶν ἔλεγεν εἰς ἀτακτοῦντα μαθητὴν «θὰ σὲ κατακέρματίσω!».

᾽ς τὴ φωνὴν καὶ ὁ Λάζαρος.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον παρουσιαζόμενον ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ. Ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως περὶ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου ἐκ τοῦ μνημείου ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναφώνησιν τοῦ Ἰησοῦ « Λάζαρε, δεῦρο ἕξω »¹.

᾽ς τὸ θεό σου !

Θέλοντες νὰ ἐκφράσωμεν ἐκπληξιν διὰ τοὺς λόγους ἢ τὰ ἔργα τινὸς τοῦ ἀπευθύνομεν τὴν φράσιν *᾽ς τὸ θεό σου !* οἷον *᾽ς τὸ θεό σου, πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ τέτοιο πράμα ; πῶς τολμᾷς νὰ τὰ λές αὐτά !* κττ. Ἡ φράσις θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς εἰς πλήρεις ἐκφράσεις, ὡς *ὀρκίζεσαι ᾽ς τὸ θεό σου πῶς ἔτσι εἶναι, πῶς δὲ θὰ μὲ ἀφήσῃς* κττ., ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ βραχυλογίαν προέκυψε τὸ *᾽ς τὸ θεό σου*, τὸ ὁποῖον κατήντησεν εἶδος ἐπιφωνήματος.

σφίγγω τὸν πόνο μου.

Σφίγγει κανεὶς τὰ δόντια του, ὅταν δὲν θέλῃ νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὸ δυσάρεστον αἰσθημα, τὸ ὁποῖον τὸν κατέχει. Κατὰ συνεκδοχὴν ἐλέχθη καὶ *σφίγγω τὸν πόνο μου* = συγκρατῶ τὴν θλίψιν μου, ἀποφεύγω νὰ τὴν φανερώσω.

τὰ μαλλοκέφαλα.

Διὰ νὰ δηλώσῃ ὁ λαὸς ἀριθμὸν ἄπειρον ἔλαβε λίαν προσφυῶς ὡς μέτρον συγκρίσεως τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς. Ὅθεν λέγει *ξοδεύω τὰ μαλλοκέφαλά μου, χρωστάω τὰ μαλλοκέφαλά μου* κττ. = τόσον πολλά, ὅσα εἶναι τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μου².

Τὸ *μαλλοκέφαλα* ἀντὶ τοῦ *κεφαλόμελλα* εἶναι ἀπὸ τὰ ἀντεστραμμένα σύνθετα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, καθὼς καὶ *πονόδοντος, πονοκέφαλος* κττ.

τὰ μάτια σου τέσσερα, δεκατέσσερα.

Προτρέποντες τινὰ νὰ εἶναι ἄγρυπνος, νὰ προσέχῃ νὰ μὴ τοῦ διαφύγῃ τίποτε ἢ νὰ μὴ πάθῃ τίποτε κακόν, λέγομεν *τὰ μάτια σου τέσσερα !* Προτρέπομεν δηλαδὴ αὐτὸν διπλασιάζων τὰ μάτια του νὰ διπλασιάσῃ τὴν προσοχὴν του. Ἀλλὰ ἀφοῦ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ἀναλόγως αὐξάνεται καὶ ἡ ἔντασις τῆς προσοχῆς, εὐκόλον εἶναι νὰ τὰ κάμῃ καὶ *δεκατέσσερα*, ἀφοῦ δύναται νὰ τὰ κάμῃ *τέσσερα*, ὡσαύτως νὰ τὰ κάμῃ καὶ *εἴκοσι τέσσερα* καὶ οὕτω καθεξῆς. Μετὰ

¹ Ἰωάνν. 11, 14.

² Πβ. Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηνᾶ 22, 211.

τὸν διπλασιασμὸν ἢ περαιτέρω κατὰ δέκα δέκα αὐξήσεις δὲν ἔχει ἄλλον λόγον, εἰμὴ τὴν ὑπερβολήν.

τά ῥχει τετρακόσια.

Ἡ φράσις σημαίνει εἶναι νουνεχῆς, ἐχέφρων καὶ λέγεται καὶ πληρέστερον *ἔχει τὰ μυαλά τετρακόσια* ἢ *τά ῥχει τετρακόσια τὰ μυαλά του*. Τὸ *τετρακόσια* ἀναφέρεται εἰς τὸ νοούμενον οὐσιαστικὸν *δράμια* καὶ δὲν προσδιορίζει ἀριθμητικῶς τὸ *μυαλά*, καθὼς θὰ ἠδύνατο ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ὑποτεθῆ, διότι δὲν νοοῦνται ἀριθμητικῶς καὶ δὲν μετροῦνται τὰ μυαλά. Τώρα διατὶ τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ διανόησις νομίζονται ὡς δύο ποσὰ κατ' εὐθείαν ἀνάλογα, ὅσον βαρύτερα μυαλά, τόσον περισσότερος νοῦς, καὶ διατὶ τὸ ἀνώτερον βάρος τοῦ ἐγκεφάλου νομίζεται τετρακόσια δράμια, εἶναι ζήτημα ἐνδιαφέρον τούς ἀνθρωπολόγους.

τελειώνει τὸ τροπάρι, τὸ ἴδιο τροπάρι.

Ὄταν παύῃ μία κατάστασις ὄχι πολὺ εὐχάριστος, λέγεται ἡ φράσις *τελειώνει τὸ τροπάρι* ἢ καὶ *τέλειωσε πια τὸ τροπάρι*, ὅταν ἔχει παύσει. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ μακρὸν ἐκκλησιαστικὸν ὕμνον, ὃ ὁποῖος προξενεῖ ἀνίαν.

Ὄταν δὲ ἐπαναλαμβάνῃ κανεὶς τὴν γνώμην του, τὴν ὁποίαν ἔχουν ἀποκρούσει, ἢ προβάλλῃ πάλιν τὴν ἰδίαν ἀξίωσιν, λέγεται *ὄλο τὸ ἴδιο τροπάρι*. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας περὶ ἐπαναλήψεως δις καὶ τρις τοῦ ἰδίου τροπαρίου, εἰς μίαν δὲ περίπτωσιν καὶ ἐξάκις.

τεντώνω τὸ σκοινὶ κτλ.

Αἱ φράσεις *τεντώνω* ἢ *παρατεντώνω τὸ σκοινί*, *τραυῶ* ἢ *παρατραυῶ τὸ σκοινί* λέγονται, ὅταν ὠθοῦμεν τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα, εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ πλήρης ρῆξις εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, ὅπως κόπτεται τὸ σκοινίον, ὅταν τεντωθῆ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἀντέχει.

τὴ γλυτώνω, τὴν παθαίνω.

Ἡ πρώτη φράσις σημαίνει σώζομαι ἀπὸ κίνδυνον, προῆλθε δὲ ἀπὸ τὴν πλήρη *τὴ γλυτώνω τὴ ζωή*.

Εἰς τὴν δευτέραν φράσιν ἐξυπακούεται ἡ λέξις *δουλειά*, λέγεται δὲ ὄντως καὶ πληρέστερον *τὴν παθαίνω τὴ δουλειά* = ὑφίσταμαι ἀτύχημά τι. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε τὸ πάθημα νοεῖται προερχόμενον ἀπὸ ἔλλειψιν σκέψεως, ἀπὸ ἀπρονοησίαν, λέγεται καὶ *τὴν παθαίνω, τὴν ἔπαθα σὰν ἀγράμματος*. Ἐχω τὴν γνώμην, ὅτι ἐπεισώδιόν τι προσώπου παθόντος κακὸν ἐξ ἀπρονοησίας ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως καὶ ὅτι εἰς αὐτὴν τὸ *δουλειά* λέγεται κατ' εὐφημισμὸν.

τῆς κρέμασαν κουδούνια.

Συνηθίζουν οἱ ἄνθρωποι νὰ κρεμάνουν κουδούνι εἰς τὸν λαιμὸν ζώου ἀφινόμενου ἐλευθέρου εἰς βοσκὴν διὰ νὰ τὸ ἀνεύρουν εὐκόλα ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ἦχον του. Ἀπὸ ἐδῶ ἐγεννήθη ἡ μεταφορικὴ φράσις **τῆς κρέμασαν κουδούνια** λεγομένη ἐπὶ γυναικός, τῆς ὁποίας διαλαλοῦνται καὶ ἀκούονται ἀπὸ ὅλους αἱ ἔνοχοι μετ' ἀνδρῶν σχέσεις.

τὸ κατάπιε.

Πολλάκις καταπίνει κανεὶς τὸ σάλιο του ἢ τὸ φλέγμα καὶ οὕτω δὲν ἐκδηλώνεται ἡ ἔκκρισις. Αἱ λέξεις αὗται ὑπονοοῦνται εἰς τὴν ἀνωτέρω φράσιν, ἡ ὁποία μεταφορικῶς λέγεται δι' ἄνθρωπον ἀναγκαζόμενον πρὸ τετελεσμένου γεγονότος νὰ σιωπήσῃ, νὰ καταπίῃ τρόπον τινὰ τὰ λόγια του μὴ ἀντιλέγων τίποτε.

τὸ κάτω κάτω.

Ἡ φράσις λέγεται μὲ ποιάν τινα δυσαρέσκειαν ἢ ἀγανάκτησιν, ὅταν θέλῃ κανεὶς νὰ θέσῃ τέλος εἰς τὴν ἀντιλογίαν ἄλλου καὶ νὰ εἴπῃ τὴν τελευταίαν γνώμην του, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐπιτρέπει πλέον ἄλλην ἀντίρρησιν, οἷον **τὸ κάτω κάτω ἔτσι θέλω**. Εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις τὸ **κάτω κάτω** σημαίνει τέλος πάντων, ἐπὶ τέλους. Ἡ φράσις λέγεται καὶ πληρεστέρα **τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς**, ἡ ὁποία ἐσήμαινε τὸ πρῶτον τὰς τελευταίας λέξεις ἐπιστολῆς. **Γραφή** ἐνταῦθα σημαίνει ἐπιστολή. Τὴν φράσιν θὰ εἶπε πρώτην φορὰν ἄνθρωπος ἀκούων ἀναγινωσκομένην μακρὰν ἐπιστολὴν καὶ ἀδημονῶν ν' ἀκούσῃ τὸ τέλος, ὅπερ ἐνδιέφερε. Τοῦτο ἀσφαλῶς συνέβαινε τοὺς παλαιότερους χρόνους, ὅτε ὁ ἀπλοῖκός ἐπιστολογράφος συνήθως ἀράδιαζε ὅλα τὰ ὀνόματα οἰκείων καὶ φίλων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔστελνε χαιρετίσματα καὶ **κάτω κάτω**, εἰς τὸ τέλος, ἔγραφε καὶ διὰ τὸ κύριον θέμα. Ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῆς φράσεως εἶναι εὐεξήγητος. Ὅπως ὁ ἀκούων μακροῦ περιεχομένου γράμμα ἐπερίμενε μὲ ἀγωνίαν ν' ἀκούσῃ τέλος **τὸ κάτω κάτω**, οὕτω ἀδημονεῖ καὶ δυσαρεστεῖται καὶ ὁ ἀκούων μακρὰς ἀντιρρήσεις καὶ διὰ νὰ τὰς κατασιγάσῃ σπεύδει εἰς **τὸ κάτω κάτω**, ὅπερ δηλοῖ τὴν ἀμετάβλητον γνώμην του.

τὸ κάψαμε τὸ πελεκούδι.

Ἡ φράσις σημαίνει διασκεδάσαμε ὥραϊα. Δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω τί σχέσιν ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ ὑπέροχος διασκέδασις μὲ τὸ **πελεκούδι** τοῦ ξυλουργοῦ, ὅταν τοῦτο καῖ. Πάντως βέβαιον φαίνεται ὅτι εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως ἀφορμὴν ἔδωσε κάποιον ἐπεισόδιον,

τὸν ἔπιασαν ᾽ς τὰ πράσα.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ φράσις ἐλέχθη κυριολεκτικῶς τὸ πρῶτον ἐπὶ ἀνθρώπου συλληφθέντος καθ' ἣν ὥραν ἔκλεπτε πράσα καὶ κατόπιν ἐγενικεύθη ἐπὶ παντός, ὅστις συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφῶρον κάμων κακόν τι.

τὸν ἔχω, τὸν παίρνω ᾽ς τὴν καμπούρα μου.

Ἐπειδὴ ὅ,τι σηκώνει κανεὶς εἰς τὴν ράχιν του θεωρεῖται βάρος, τὸ ὁποῖον ἀναγκαστικῶς φέρει, μεταφορικῶς ἐλέχθη καὶ δι' ἀνθρώπον **τὸν ἔχω ἢ τὸν παίρνω ᾽ς τὴν καμπούρα μου**, ὅταν εἴμεθα ἠναγκασμένοι ἡμεῖς νὰ τὸν συντηροῦμεν. Τὸ **καμπούρα** ἀντὶ τοῦ **ράχι** ἐλέχθη πεπαισμένως καὶ πρὸς δεινῶσιν τῆς ἐννοίας, διότι φέρει δυσκολώτερα εἰς τὴν ράχιν βάρος ὁ **καμπούρης** παρὰ ὁ ὑγίης.

τὸν παίζω ᾽ς τὰ δάχτυλα.

Ἐκ μεταφορᾶς τῆς χρήσεως κομβολογίου ἢ παραπλησίου πράγματος ὁμοίως χρησιμοποιουμένου εἰς τὰς χεῖρας προῆλθεν ἡ φράσις δι' ἀνθρώπον, τὸν ὁποῖον ἔχομεν τελείως ὑποχείριον, τὸν κάμνομεν ὅπως θέλομεν.

τὸν σέρνει ἀπ' τῆ μύτη.

Ἡ φράσις λέγεται συνήθως ἐπὶ γυναικός, ἡ ὁποία ἔχει ὑποχείριον τὸν σύζυγον. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν ἀρκουδιάρην, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ τὸ ζῶον δι' ἀλύσεως, τῆς ὁποίας ὁ ἀκραῖος κρῖκος εἶναι περασμένος εἰς τὸ ρινικόν του διάφραγμα¹.

τὸ παίρνω γραμμῆ, γαῖτάνι κτλ.

Εἰς τὴν ναυτικὴν ζωὴν διὰ τοῦ παραγγέλματος **γραμμῆ!** ὁ πλοίαρχος παραγγέλλει εἰς τὸν πηδαλιούχον νὰ κανονίσῃ οὕτω τὴν πορείαν τοῦ πλοίου, ὥστε τοῦτο νὰ πλῆ κατὰ γραμμὴν εὐθείαν. Εἶναι φανερόν ὅτι ἀρχικῶς ἐλέγετο **ἴσια ἢ εὐθεῖα γραμμῆ**, ἀλλὰ διὰ συντομίαν παρελείφθη ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς καὶ τὸ οὐσιαστικὸν ἐξηκολούθησε μόνον του νὰ ἔχη τὴν ἰδίαν ἔννοιαν². Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ φράσις **τὸ παίρνω γραμμῆ** = λέγω ἢ πράττω συνεχῶς τὰ ἴδια καθὼς τὸ πλοῖον ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν πορείαν χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ νὰ λέγῃ ἢ νὰ κάμνῃ κανεὶς πάντα τὰ ἴδια δὲν εἶναι πολλάκις εὐχάριστον, λέγεται αὐτὴ πάντοτε δι' ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖός γίνεται ὀχληρὸς, διότι ἐπαναλαμβάνει **τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια**. Παρὰ τὸ ἄρθρον **τὸ** ἐξυπακούεται τὸ γενικὸν καὶ ἀόριστον **πρᾶμα**, τὸ δὲ **γραμμῆ** ἐννοεῖ-

¹ Πβ. καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν πρόθ. ἀπὸ σημασ. 8.

² Περὶ τοῦ συντακτικοῦ τούτου φαινομένου ἰδ. Γ. Χατζιδάκι Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα 3, 282.

ται ἐπιρρηματικῶς κατὰ παράλειψιν τῆς προθέσεως *σέ*, δηλαδή ἢ πλήρης ἔκφρασις ἦτο *τὸ παίρνω σέ γραμμῆ* (ἐνν. εὐθεΐα).

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς εὐθεΐαν γραμμὴν ὁμοιάζει καὶ τὸ *γαϊτάνι*, τὸ ὁποῖον προσράπτεται εἰς τὴν παρυφὴν ἐνδύματος εἴτε πρὸς διακόσμησιν εἴτε πρὸς διατήρησιν ἀπὸ τὴν φθορᾶν, ἐλέχθη συνωνύμως καὶ *τὸ παίρνω γαιτάνι* καὶ ἔπειτα *τὸ παίρνω σκοινὶ γαιτάνι* καὶ *τὸ παίρνω σκοινὶ κορδόνι*, ὅλα αὐτὰ διὰ τὴν τεχνικὴν ὁμοιότητα.

Τὸ *γαϊτάνι* ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλην κατηγορίαν φράσεων μὲ τὴν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν τοῦ εὐρύθμους, καλῶς κττ., οἷον *ὁ χορὸς πάει γαιτάνι, ἡ δουλειὰ πάει γαιτάνι* κττ. Καὶ εἰς αὐτὰ ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοῦ πλοίου.

τὸ παίρνω, τὰ παίρνω κατάκαρδα.

Εἰς τὰς φράσεις ὑπονοεῖται ἡ λέξις *πρᾶμα* ἢ *πράματα*, σημαίνουν δὲ αὗται θλίβομαι καιρίως, λυποῦμαι κατάκαρδα διὰ κάτι. Τὸ *κατάκαρδα* κεῖται ἐπιρρηματικῶς καὶ σημαίνει μέσα εἰς τὴν καρδίαν. Νομίζω ὅτι πρόκειται μεταφορὰ ἀπὸ πλήγματος, τὸ ὁποῖον δέχεται τις εἰς τὴν καρδίαν, κατάστηθα, οἷον *τὸν βρῆκε τὸ βόλι, τὸ χτύπημα κατάκαρδα* καὶ ἔπειτα *τὸ δέχτηκε, τὸ πῆρε κατάκαρδα*.

τὸ παίρνω ψηλά.

Ἐπὶ ἀνθρώπου περιαιτολογοῦντος καὶ κομπάζοντος καὶ διὰ τοῦτο γελοιοποιουμένου λέγεται *τὸ πῆρε ψηλά*. Ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *τὸ πῆρε ψηλὰ τὸ χερουβικό*, ὅταν ὁ ψάλτης ἀρχίζῃ τὸν χερουβικὸν ὕμνον εἰς τόνον ὑψηλὸν καὶ κινδυνεύῃ νὰ γελοιοποιηθῇ, ἂν δὲν δυνηθῇ μέχρι τέλους ν' ἀποδώσῃ καλῶς τοὺς ὑψηλοὺς τόνους. Συνώνυμος φράσις *πῆρε ψηλὰ τὸν ἀμανέ*.¹

τὸ ρίχνω ἔξω κτλ., πέφτω ἔξω.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται ἡ λέξις *καράβι*, σημαίνει δὲ αὐτὴ παραμελῶ τὰς σοβαρὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ πραγματικὰ συμφέροντά μου καὶ ἐπιδίδομαι εἰς ἐλαφρὰς διασκεδάσεις πρὸς μεγάλην βλάβην μου, ὅπως ὁ ἄδαῆς καὶ ἀπρόσεκτος πλοίαρχος *ρίχνει ἔξω τὸ καράβι*. Περαιτέρω μόνον ἡ βραχυλογικὴ ἔκφρασις *τὸ ρίχνω* ἐδήλωσεν ἐπιδίδομαι μὲ πάθος εἰς ἀπόλαυσιν ἑνὸς πράγματος ἀδιαφορῶν διὰ κάθε ἄλλο ἢ προκειμένου περὶ ψυχικῶν ἐκδηλώσεων ἀφοσιοῦμαι εἰς τι, οἷον *τὸ ρίχνω ἔξω τὸ κρασί, ἔξω τὸ πιετό, ἔξω τὸ φαεῖ κττ., τὸ ρίχνω ἔξω τὸν ὕπνο, ἔξω τὴν τεμπελιὰ κττ., τὸ ρίχνω ἔξω τὴ θρησκεία, ἔξω τοὺς νηστεῖες, ἔξω τοὺς προσευχὰς κττ.*

Ἀμεταβάτως *πέφτω ἔξω* = κυριολεκτικῶς ἐξοκέλλω καὶ μεταφορικῶς ἀπατῶμαι εἰς τοὺς ὑπολογισμούς μου.

¹ Πρβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἀμανές*.

τοῦ γίνομαι κουνούπι, τσιμπούρι.

Τὸ κουνούπι εἶναι ἀπὸ τὰ ὀχληρότερα ἱπτάμενα ἔντομα. Ἐντεῦθεν ἢ μεταφορικῆ φράσις **τοῦ γίνομαι κουνούπι** σημαίνει τοῦ γίνομαι πολὺ ὀχληρὸς πρὸ πάντων διὰ τὰς ἐπιμόνους ἀπαιτήσεις μου. Λέγεται καὶ **τοῦ μπαίνω κουνούπι** πάντως κατ' ἐπίδρασιν τῆς φράσεως **τοῦ μπαίνω ὅς τῆ μύτη**.

Συνώνυμος εἶναι καὶ ἡ φράσις **τοῦ γίνομαι τσιμπούρι**, διότι καὶ τὸ ἔντομον τοῦτο δὲν ἀπομακρύνεται εὐκόλα ἀπὸ τὸ σῶμα ζώων προσκολλώμενον εἰς τὸ δέρμα. Διὸ λέγεται καὶ **μοῦ κόλλησε τσιμπούρι** βραχυλογικῶς ἀντὶ **σὰν τσιμπούρι**.

τοῦ γυαλίζω.

Μεταβατικῶς τὸ **γυαλίζω** σημαίνει ἐπιδεικνύω κάτι λάμπον καὶ ἡ φράσις **τοῦ γυάλισε κάτι** δηλοῖ τοῦ προσέφερε χρήματα ἢ τὸν ἐδωροδόκησε διὰ νὰ ἐπιτύχη τι. Ἡ φράσις ἐλέχθη, ὅταν τὰ χρήματα ἦσαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται καὶ μὲ τὰ χαρτονομίσματα. Ἀμεταβάτως τὸ ρῆμα λέγεται καὶ μεταφορικῶς, οἷον **τοῦ γυαλίζει** = τοῦ φαίνεται ὠραία.

τοῦ δίνω σκoinί, δρόμο κτλ.

Λέγομεν **τοῦ δίνω σκoinί** τοῦ ζώου, ὅταν αὐξάνωμεν τὸ μῆκος τοῦ σκoinίου, μὲ τὸ ὁποῖον προσδέομεν τὸ πόδι του διὰ νὰ ἔχη μεγαλυτέραν ἀκτίνα κινήσεως κατὰ τὴν βοσκήν. Κατὰ ταῦτα ἐλέχθη καὶ **τοῦ δίνω δρόμο** ἐπὶ ἀνθρώπου = τὸν ἀφίνω ἐλεύθερον νὰ φύγη. Καὶ ἀμεταβάτως **παίρνω δρόμο** = φεύγω. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν κοινήν σχεδὸν πᾶν μεταβατικὸν ρῆμα δύναται νὰ λεχθῆ καὶ ἀμεταβάτως, ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει, ἡ φράσις **τοῦ δίνω δρόμο** λεχθεῖσα βραχυλογικῶς **τοῦ δίνω** ἔπαυσε νὰ ἔχη συντακτικὴν σαφήνειαν ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ προσωπικοῦ ἀντικειμένου, ὅθεν **τοῦ δίνω** = φεύγω, ἐξαφανίζομαι, καὶ προστακτικὴ **δίνε του, δῶσ' του** = φύγε¹.

τοῦ δίνω ξύσιμο, ξυστρί, παίρνω ξυστρί, τρώγω ξυστρί.

Ἀπὸ τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν τοῦ **ξύνω** = ἀποπέμπω, ἀποδιώκω (ἢτοι ἀποξέων τι ἀπορρίπτω μακρὰν ὡς ἀκάθαρτον ἢ ἀχρηστον), οἷον **τὸν ἔξυσαν** καὶ προστ. **ξύσου!** = φύγε, ξεκουμπίσου, ἐγεννήθη ἡ φράσις τοῦ **δίνω ξύσιμο** = τὸν ἀποπέμπω, τὸν ἀποδιώκω. Κατὰ παρετυμολογίαν δὲ πρὸς τὸ **ξυστρί**, τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τοῦ ξυσίματος, ἐλέχθη καὶ **τοῦ δίνω ξυστρί** μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ἐπειδὴ δέ, ὅταν ὁ ἓνας δίδῃ, ὁ ἄλλος λαμβάνει, ἐλέχθη καὶ **παίρνω ξύσιμο** ἢ

¹ Ὁ Φαίδων Κουκουλῆς ἐξηγεῖ ἄλλως. Ἴδὲ Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος ἔτ. 1927 σελ. 222.

ξυστρι = αποπέμπομαι, αποδιώκομαι, και συνωνύμως *τρώγω ξυστρι* κατά τὸ *τρώγω ξύλο, τρώγω βρισίδι κττ.*

τοῦ ἤρθε κουτί, τοῦ ἤρθε λουκούμι.

Ἡ πρώτη φράσις δηλοῖ τοῦ ἤρθε καλά, ὅπως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιθυμήσῃ, λέγεται δὲ βραχυλογικῶς ἀντὶ *τοῦ ἤρθε σὰν ἀπὸ κουτί*. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ πράγματος καινουργοῦς, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἀπὸ *κουτί*, καθὼς φόρεμα κττ., και προσαρμόζεται καλὰ εἰς τὸ σῶμα. Καὶ ἡ φράσις *πρᾶμα τοῦ κουτιοῦ* σημαίνει πρᾶγμα καινουργές, ἀμεταχείριστον.

Ἡ δὲ συνώνυμος φράσις *τοῦ ἤρθε λουκούμι* ἐλέχθη και αὐτὴ βραχυλογικῶς ἀντὶ τοῦ *σὰν λουκούμι*, δηλ. ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν τὸ πρᾶγμα τὴν εὐχαρίστησιν, ὅσην θὰ ἐπροξένει ἓνα ἐξαιρετοῦ ποιότητος *λουκούμι* τρωγόμενον.

τοῦ δίνω φύσημα κτλ.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ διὰ φυσήματος ἀπομακρυνομένου ἑλαφροῦ πράγματος και κατ' ἀναλογίαν τῶν φράσεων *τοῦ δίνω δρόμο, τοῦ δίνω ξύσιμο* ἐλέχθη και *τοῦ δίνω φύσημα* = τὸν ἀπολύω, τὸν ἀποπέμπω. Λέγεται δὲ και ἀμεταβάτως *παίρνω φύσημα* = ἀπολύομαι, ἀποπέμπομαι.

τοῦ τὰ κάνω λειανά.

Εἶναι δύσκολος ἐνίοτε ἡ χρῆσις νομίσματος μεγάλης ἀξίας, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο πρέπει νὰ *γίνῃ λειανά*, ἤτοι νὰ μετατραπῇ πρὸς εὐκολωτέραν χρῆσιν εἰς περισσότερα νομίσματα μικροτέρας ἑκάστον ἀξίας. Ἐπειδὴ δὲ κάποτε και τὰ πράγματα γενικῶς και ἄδρομερῶς λεγόμενα προσπίπτουν κάπως δυσνόητα εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀκούοντος, εἶναι ἀνάγκη και ταῦτα τρόπον τινὰ νὰ *γίνουν λειανά*, ἤτοι ν' ἀναλυθοῦν λεπτομερέστερον, ὥστε νὰ γίνουν περισσότερον καταληπτά. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις *τοῦ τὰ κάνω λειανά* = τοῦ τὰ ἐπεξηγῶ ἀναλυτικώτερον, ὥστε νὰ ἐννοήσῃ ἀκριβῶς περὶ τίνος πρόκειται.

τοῦ σφίγγω, τοῦ μαζεύω τὰ λουριά.

Τὰ φορητὰ ζῶα, ὅταν ἐπισάπτονται, χάνουν πλέον τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων, διότι ἀπὸ συνήθειαν ἐννοοῦν και αὐτὰ ὅτι εἶναι καιρὸς ἐργασίας και ὑπακοῆς πρὸς τὸν κύριον. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις *τοῦ σφίγγω τὰ λουριά* = δὲν τοῦ ἐπιτρέπω νὰ ἐνεργῇ κατ' ἰδίαν βούλησιν, νὰ κάμνῃ ὅ,τι θέλει, τὸν περιορίζω.

Και ἡ συνώνυμος φράσις *τοῦ μαζεύω τὰ λουριά* ὁμοίως κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ συμάζευμα και τὸ σφίξιμον τῶν λουριῶν τοῦ σάγματος, τὰ ὁποῖα πρότερον ἐπίτηδες ἐχαλαρώθησαν ἢ ἐλύθησαν πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ ζώου προσωρινῶς.

τοῦ μπαίνω ἔς τὴ μύτη, ἔς τὸ ρουθούνη.

Αἱ φράσεις σημαίνουν τοῦ φέρομαι μὲ τρόπον ἐνοχλητικὸν ἢ προκλητικόν, ὁ ὁποῖος θίγει τὸν ἐγωισμὸν ἢ τὰ συμφέροντά του. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ τὴν συνήθειαν μερικῶν, οἱ ὁποῖοι διασκεδάζοντες πλησιάζουν ἀναμμένον σιγάρον εἰς τὴν ρῖνα κυνὸς καὶ οὕτω προκαλοῦν τὸν βίαιον πταρτισμὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ ζώου, ἐλέχθη τὸ πρῶτον **τοῦ μπῆκε** (τοῦ σκύλλου) **ἔς τὴ μύτη** ἢ **ἔς τὸ ρουθούνη** ἐννοεῖται ὁ καπνός, ἀπὸ δὲ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν προέκυψαν αἱ ἀνωτέρω μεταφορικαὶ φράσεις.

τοῦ τὰ λέω, τοῦ τὰ εἶπα.

Ἡ φράσις **τοῦ τὰ λέω** (ἐννοεῖται πῶς ἔχουν τὰ πράγματα) σημαίνει τὸν νουθετῶ, τὸν συμβουλεύω, ἐπειδὴ δὲ συνήθως συμβουλεύομεν τὸν πταίοντα καὶ ἄξιον ἐπιτιμήσεως, διὰ τοῦτο ἡ φράσις **τοῦ τὰ εἶπα** ἢ **τοῦ τὰ εἶπα ἓνα χεράκι** ἢ **τὰ εἶπαμε ἓνα χεράκι** σημαίνει τὸν ἠλεγξα, τὸν ἐπετίμησα.

τραυὰ κορδέλλα.

Φράσις λεγομένη ἀστείως κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν πραγμάτων ἢ γεγονότων ἀντὶ τοῦ **καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὰ τοιαῦτα**, τὰ ὁποῖα δηλ. δὲν δύνανται ν' ἀριθμηθῶν ὅλα, διότι εἶναι πολλά. Αὐτῆ, καθὼς ἔχω ἀκούσει, ὅτε πρωτοῆρθα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ ἕξις περιστατικόν. Ὅταν κατεμετρεῖτο τὸ οἰκόπεδον, ὅπου ἔμελλε νὰ κτισθῆ τὸ Δρομοκαίτειον, παρατυχὼν περιέργος Ἀθηναῖος ἠρώτησε τοὺς καταμετροῦντας νὰ μάθῃ τὸν λόγον. Ἀκούσας δὲ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἰδρυθῆ ἄσυλον διὰ τοὺς τρελλοὺς ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν ἐνδοιαστικῶς κάπως καὶ εἶπε « **τραυὰ τὴν κορδέλλα** γιὰ νὰ χωρέσουν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι », δηλ. ἔκτεινε τὴν καταμέτρησιν μὲ τὴν κορδέλλαν διὰ νὰ γίνῃ εὐρυχωρότερον τὸ ἴδρυμα.

τραυὰ τὰ μαλλιά μου, τὰ μαλλοκέφαλά μου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ καταλαμβανόμενος ἀπὸ ἀπελπισίαν κάμνει χειρονομίας ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἰδίως αἱ γυναῖκες, εἰς τὰς ὁποίας τὸ προχειρότερον πρᾶγμα εἶναι νὰ τραυοῦν τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς των. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρᾶξις αὐτὴ συνεδέθη στενῶς μὲ τὸ αἴσθημα τῆς ἀπελπισίας, ἡ φράσις **τραυὰ τὰ μαλλιά μου** προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ ἀπελπίζομαι, ἀπογοητεύομαι ἢ αἰσθάνομαι κατάπληξιν διὰ πρᾶγμα παράλογον ἢ ὑποφέρω πολὺ. Λέγεται καὶ πληρέστερον **τραυίξα τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μου** ἢ **τὰ μαλλοκέφαλά μου** = ὑπέστην πολλὰ δεινά.

τρίχα, παρὰ τρίχα, ἔς τὴν τρίχα, τοῦ ἕκαστον τὴν τρίχα.

Ἡ λέξις **τρίχα** λαμβάνεται ὡς μέτρον δηλωτικὸν τῆς μαθηματικῶς ἐλαχίστης ἀποστάσεως, πβ. φρ. **μιὰ τρίχα ἔλειψε νὰ κτλ.** = παρ' ὀλίγον. Ὅμοιαι φράσεις

υπάρχουν και εις την αρχαίαν. Πβ. Ξενοφ. Συμπόσ. 6,2 « μεταξὺ τοῦ ὑμᾶς λέγειν οὐδ' ἂν τρίχα μὴ ὅτι λόγον ἂν τις παρείρειε » και Θεόκρ. 14,9 « θριξ ἀναμέσον » (τριχὸς διάστημα). Συνώνυμος φράσις εἶναι και τὸ *παρὰ τρίχα*, εις τὴν ὁποίαν ἡ πρόθεσις ἔχει ἔννοιαν ἐλαττωτικὴν¹, και τὸ ἰδιωματικώτερον *ἀπὸ τρίχα*².

Κοινόχρηστος εἶναι ἀπὸ τινων ἐτῶν ἡ φράσις ᾽ς *τὴν τρίχα* ἐπὶ προσώπου ἢ πράγματος ἀψόγου καθ' ὅλα εις τὴν ἐμφάνισιν, οἷον *ντυμένος, συγυρισμένος ᾽ς τὴν τρίχα, κάλτσα, παπούτσια ᾽ς τὴν τρίχα*. Ἡ μεταφορὰ ἀναμφιβόλως ὠρμήθη ἀπὸ τὴν φράσιν *ῶρα ᾽ς τὴν τρίχα* ἐπὶ τελείας ἀκριβείας τῆς ῶρας, ὅταν δηλ. ὁ λεπτοδείκτης εὐρίσκεται ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς τριχοειδοῦς γραμμῆς τοῦ λεπτοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ῶρας ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐνδυμασίας, ὅταν καταβάλλεται μεγάλη φροντίς νὰ εἶναι ἄψογος μέχρι τῆς ἐλαχίστης λεπτομερείας, και ἀπὸ τὴν καθόλου περιβολὴν ἢ μεταφορὰ και εις τὰ καθέκαστα εἶδη τῆς ἐνδύσεως.

Ἄλλη φράσις εἶναι *τοῦ ἕκαψαν τὴν τρίχα* ἐπὶ τοῦ αἰφνιδίως παρουσιαζομένου. Αὐτὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ παραμύθια, εις τὰ ὁποῖα ἄλογο δίδει μίαν τρίχα τῆς οὐρᾶς του εις ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σώσῃ ἀπὸ μέλλοντα κίνδυνον ἢ ὀπωσδήποτε νὰ διευκολύνῃ εις στιγμὴν δύσκολον και τοῦ παραγγέλλει νὰ τὴν καψῃ, μόλις λάβῃ τὴν ἀνάγκην του. Καὶ πραγματικῶς μόλις ἀρχίζει νὰ καίεται ἡ τρίχα, νὰ και τὸ ἄλογο ὡς διὰ μαγείας παρουσιάζεται μπροστά.

φαίνεται βουνὸ ἢ δουλειά.

Ἡ ἄνοδος εις τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ βουνοῦ και ἡ ὑπέρβασις αὐτοῦ οὐχὶ σπανίως προξενεῖ κόπον. Εὐστοχος ἄρα ἡ πρὸς βουνὸν παρομοίωσις ἐργασίας, ἢ ὁποῖα παρουσιάζεται ὡς δυσχερῆς.

φεύγω σὰν τὴ βρεμένη γάτα, παίρνω τὰ βρεμένα μου κτλ.

Καταβρεχομένη ἡ γάτα τρέπεται εις φυγὴν τρόπον τινὰ καταντροπιασμένη, διὸ και κατὰ μεταφορὰν *φεύγω σὰν τὴ βρεμένη γάτα* = ἀποχωρῶ ἢ φεύγω κατησχυμένος. Καὶ *παίρνω τὰ βρεμένα μου και φεύγω* ἢ συντομώτερα *παίρνω τὰ βρεμένα μου* (ἐνν. ροῦχα) μετὰ τὴν ἰδίαν σημασίαν πάλιν κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ καταβρεχόμενον τρίχωμα τῆς γάτας.

φωτιά και λαύρα.

Ἡ φράσις κυριολεκτεῖται ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ καύσωνος και μεταφορικῶς λέγεται εις δήλωσιν πράγματος τόσον ἐπικινδύνου, ὅσον κίνδυνον παρέχει ἡ λαύρα μιᾶς

¹ Ἰδ. Α. Τζαρτζάνου, Σyntax. σελ. 89.

² Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. ἀπὸ (πρόθ.) σημασ. 15.

πυρκαϊᾶς, οἷον τὰ πράματα εἶναι φωτιά καὶ λάυρα = ἐπικίνδυνα νὰ τὰ προσεγγίσῃ τις, ἴητοι πανάκριβα.

χαλασμός Κυρίου.

Ἐπὶ θεομηنيῶν συνηθίζεται ἡ φράσις *ὀργή Κυρίου*, διότι πιστεύεται ὅτι ἐκ θεοῦ προέρχονται αὗται, καθὼς ὁ βιβλικὸς κατακλυσμὸς. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνουν καὶ καταστροφαί, *χαλάει ὁ κόσμος* κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, ἀντὶ τοῦ *ὀργή Κυρίου* ὁ λαὸς ἔπλασε τὸ ἐκφραστικώτερον *χαλασμός Κυρίου*. Ἡ χρῆσις τῆς φράσεως δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὰς θεομηνίας. Λέγεται καὶ πρὸς δήλωσιν κοινωνικῶν ἀναστατώσεων καταστρεπτικῶν καὶ λοιπῶν ἐκτάκτων συμφορῶν, ἔτι δὲ καὶ λαϊκῶν ἐκδηλώσεων θορυβωδῶν καὶ τῶν παρομοίων.

χάνω τὰ νερά μου, τὸν μπούσουλα.

Ὅταν ἀποπλανώμενος κανεὶς διανοητικῶς δὲν γνωρίζει τί κάμνει, *χάνει τὰ νερά του*, καθὼς τὰ ψάρια καὶ πρὸ πάντων τὰ κήτη ἔξερχόμενα ἀπὸ τὴν γινώριμον περιοχὴν δὲν γνωρίζουν ποῦ πλέουν. Ἡ *χάνει τὸν μπούσουλα*, καθὼς ὁ πλοίαρχος ἀπολέσας τὴν πυξίδα καὶ τὸν προσανατολισμὸν πλέει εἰς τὴν τύχην. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *perdre la boussole*.

χαρὰ ἴς το !

Ἡ ἔλλειπτικὴ αὕτη φράσις οὕτω κατ' ἔγκλισιν τοῦ ἄρθρου εἰρωνικῶς λεγομένη ἐπὶ πράγματος ἀναξίου λόγου προῆλθεν ἀπὸ τὴν πληρεστέραν *χαρὰ ἴς τὸ πρᾶμα !* καὶ αὕτη ἀπὸ τὴν ἔτι πληρεστέραν *χαρὰ πὸν τὴν ἔχει γιὰ τὸ πρᾶμα !* ἢ κάτι παρόμοιον. Ἡ πρόθεσις εἰς ἀντὶ τοῦ *γιὰ* πιθανῶς κατ' ἀναλογίαν ἄλλων φράσεων. Κατὰ τὸ *χαρὰ ἴς τὸ πρᾶμα* λέγεται καὶ *χαρὰ ἴς τὴν ἀδιαφορία του κττ.* καὶ *χαρὰ ἴς τὴν ὁμορφιά !* ἐπὶ ἐκτάκτου καλλονῆς κυρίως καὶ εἰρωνικῶς.

χώνει τὴ μύτη του.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ διὰ τῆς ὀσφρήσεως ἰχνηλατοῦντος κυνὸς ἐλέχθη καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου *χώνει τὴ μύτη του παντοῦ, ἔχωσε τὴ μύτη του σ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ κττ.*, ὅστις παντὶ τρόπῳ ἐπιζητεῖ νὰ ἐνδιαφερθῇ καὶ νὰ ἀναμειχθῇ εἰς ὑποθέσεις ξένας ὄχι διὰ καλὸν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ δι' ἴδιον ὄφελος ὄχι πολὺ θεμιτόν.

ψαρεύω ἴς τὰ θολωμένα νερά, ἴς τὰ θολὰ κτλ.

Αἱ φράσεις σημαίνουν προσπαθῶ νὰ ὠφεληθῶ ἀπὸ τὴν συσκοτίσιν τῶν πραγμάτων, ὅπως ὁ ψαρεὺς κυρίως τῶν γλυκέων ὑδάτων εὐκόλα συλλαμβάνει τὰ ψάρια,

ὅταν τὰ νερά εἶναι θολωμένα. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ φράσις *θολώνω τὰ νερά* = προσπαθῶ νὰ συσκοτίσω τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ φανῆ ἡ ἀλήθεια, καὶ οὕτω νὰ ὠφελῆθῶ. Αἱ φράσεις φαίνονται ὅτι εἶναι μᾶλλον τῆς λογίας χρήσεως. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν *rêcher en eau trouble*.

ψωνίζω καβάλλα, ἀπὸ σβέρκο.

Ἡ πρώτη φράσις σημαίνει ἀγοράζω τι χωρὶς νὰ προσέξω εἰς τὴν κακὴν ποιότητά του, καθὼς ὁ ἔφιππος ὀδοιπόρος, ὁ ὁποῖος ἀγοράζων τι χωρὶς νὰ ἀφιππεύσῃ καὶ ἐξετάσῃ ἀπὸ κοντὰ τὸ ἀγοραζόμενον ἀπατάται ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν του.

Ἡ δευτέρα *ψωνίζω ἀπὸ σβέρκο* ἔχει περιορισμένην χρῆσιν λεγομένη μόνον ἐπὶ κρέατος προερχομένου ὄχι ἀπὸ καλὸν μέρος τοῦ σφαγίου.

ὡς τὸ κόκκαλο.

Ἐκ τῆς συνηθείας μας τρώγοντες κρέας νὰ γλείφωμεν καὶ τὸ κόκκαλο, δηλαδὴ νὰ μὴ ἀφήσωμεν ἐλαχίστην σάρκα, ἐγεννήθη ἡ μεταφορικὴ φράσις *τὸν τρώει ὡς τὸ κόκκαλο* = μὲ διαφόρους τρόπους κατορθώνει ν' ἀποσπάσῃ παρ' αὐτοῦ χρηματικὰ ὀφέλη ποικίλα καὶ οὕτω τὸν ἐξαντλεῖ μέχρι ὀβολοῦ.

Ἡ δὲ φράσις *βράχηκα ὡς τὸ κόκκαλο* σημαίνει ἐβράχην τόσον πολὺ, ὥστε τὸ ὕδωρ εἰσεχώρησε διὰ τῶν σαρκῶν καὶ ἔφθασεν ἕως τὸ κόκκαλο.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἐντεῦθεν ἦτο δυνατόν νὰ προκύψῃ ἡ ἔννοια τῆς ὑπερβολῆς, διὸ καὶ ἐλέχθη *ἔρωτευμένος ὡς τὸ κόκκαλο* = εἰς μέγιστον βαθμόν.